

EVALUATIE EINDTERMEN
MAATSCHAPPIJORIËNTATIE

- eindrapport -

drs. M. Brink
drs. E. Tromp

Amsterdam, december 2003
Regioplan publicatienr. 1110

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel. : 020 - 5315315
Fax : 020 - 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek in opdracht van
Ministerie van OCW.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

1	Inleiding.....	1
1.1	Inleiding	1
1.2	Onderzoeksvragen.....	1
1.3	Methodische verantwoording.....	2
1.4	Leeswijzer	5
2	Eindtermen maatschappijoriëntatie: achtergrond	7
2.1	Inleiding	7
2.2	De geschiedenis van MO.....	7
2.3	Inhoud MO: de eindtermen	8
2.4	Discussie rond MO.....	10
2.5	Conclusie.....	12
3	Vormgeving maatschappijoriëntatie.....	13
3.1	Inleiding	13
3.2	MO als aparte module of geïntegreerd met NT2?	13
3.3	De taal waarin MO wordt gegeven.....	16
3.4	Moment waarop MO in het inburgeringsprogramma wordt gegeven	19
3.5	Aantal uur MO.....	22
3.6	Gebruikte methode MO.....	24
3.7	Conclusie.....	28
4	Inhoud van de eindtermen MO	31
4.1	Inleiding	31
4.2	Huidige inhoud van MO op de ROC's.....	31
4.3	Normen en waarden	36
4.4	Geschiedenis en staatsinrichting.....	40
4.5	Meest wenselijke inhoud van MO.....	42
4.6	Conclusies	43

5	Profieltoets en KSE-niveau van de eindtermen	45
5.1	Inleiding	45
5.2	De MO-profieltoets	45
5.3	Het KSE-niveau van MO	49
5.4	Conclusie	51
6	Conclusie	53
 Bijlagen:		
Bijlage 1:	Onderzoeksvragen en subvragen	61
Bijlage 2:	Interviews met de Nieuwkomers en deskundigen	63
Bijlage 3:	Kenmerken van de geïnterviewde nieuwkomers	65
Bijlage 4:	Overzicht van onderwerpen voor laag- en hoogopgeleiden volgens de docenten MO	67

VOORWOORD

Aanleiding voor dit onderzoek vormen de door de Vaste Kamercommissie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen gestelde vragen en een kamermotie omtrent de bijstelling en actualisering van de eindtermen voor de Maatschappijoriëntatie. Naar aanleiding van de vragen en de motie heeft de staatssecretaris van OCW besloten de concepteindtermen nog niet vast te stellen maar opdracht te geven tot een evaluatieonderzoek van de huidige eindtermen. Dit onderzoek verschaft inzicht in de vraag of de huidige eindtermen voldoende adequaat zijn of dat zij aangepast dienen te worden in de richting die de Vaste Kamercommissie aangeeft. Hiertoe hebben docenten van ROC's aangegeven op welke wijze het vak MO op dit moment vorm krijgt, wat de inhoud van de lessen is en wat de behaalde resultaten zijn. Daarnaast is aan de docenten maar ook aan nieuwkomers zelf en aan deskundigen gevraagd wat volgens hen de meest wenselijke vorm, inhoud en toetsmethode is. In dit rapport doen we verslag van het onderzoek.

Aan de realisatie van dit project hebben zowel nieuwkomers, docenten van ROC's en deskundigen een bijdrage geleverd. Naast informatie op basis van schriftelijke vragenlijsten zijn er gesprekken gevoerd met nieuwkomers en coördinatoren MO op ROC's in Amsterdam, Almere, Zaanstad, Apeldoorn, Nieuwegein en Arnhem. Tevens danken wij de overige deskundigen.

Een woord van dank past aan de klankbordgroep, die ons op prettige wijze heeft begeleid. De klankbordgroep bestond uit de volgende personen:

Mevrouw M.A. Bronkhorst (Ministerie van OCW)
Mevrouw M.T. Lelieveld (Ministerie van OCW)
Mevrouw R. Chandali (Ministerie van Justitie)
Mevrouw M. de Haan (BVE-raad)

Tenslotte zijn de onderzoekers ondersteund door de heer drs. R. Tap en de heer drs. S. Zahawi bij het verrichten van het veldwerk. Ook gaat dank uit naar mevrouw L. den Os voor haar secretariële ondersteuning.

Wij hopen met dit onderzoek inzicht te hebben gegeven in de vragen of de huidige eindtermen MO adequaat zijn, of de nieuwkomer door te voldoen aan de eindtermen kennis heeft verworven over de Nederlandse maatschappij en in staat is deze kennis toe te passen.

Marjolein Brink,
projectleider.

1 INLEIDING

1.1 Inleiding

Een onderdeel van het verplichte inburgeringsprogramma voor nieuwkomers in het kader van de Wet Inburgering Nieuwkomers (WIN) is Maatschappijoriëntatie (MO). Het doel van dit onderdeel van het inburgeringsprogramma is nieuwkomers praktische kennis bij te brengen van de Nederlandse samenleving waarmee zij zich zelfredzaam op kunnen stellen in de maatschappij. De onderwerpen, ofwel de geoperationaliseerde doelen van MO, die nieuwkomers moeten kennen en kunnen toepassen om zich te redden in de samenleving worden eindtermen genoemd. De eindtermen van Maatschappijoriëntatie zijn in 1996 op verzoek van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (Ministerie van OCW) opgesteld en in 1997 goedgekeurd.

Al vanaf 2001 gaan zowel vanuit het onderwijsveld als vanuit de politiek geluiden op dat de eindtermen van Maatschappijoriëntatie niet goed meer voldoen. Dit heeft geleid tot een bijstelling en actualisering van de eindtermen. De bijgestelde eindtermen zijn getoetst door de Landelijke Organisatie Educatie en akkoord bevonden. De Tweede Kamer kon zich echter nog onvoldoende vinden in de aangepaste eindtermen. Naar aanleiding van de door de Vaste Kamercommissie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen gestelde vragen en een ingediende motie van het kamerlid mevrouw Sterk¹ heeft de staatssecretaris van OCW besloten de nieuwe concepteindtermen nog niet vast te stellen. Een evaluatieonderzoek van de huidige eindtermen wordt ingezet om te komen tot een weloverwogen bijstelling van de eindtermen. Het voorliggende rapport doet verslag van deze evaluatie.

1.2 Onderzoeksvragen

Aan de hand van onderstaande onderzoeksvragen is getracht inzicht te krijgen in de vraag of de huidige eindtermen voldoende adequaat zijn of dat zij aangepast dienen te worden in de richting die de Vaste Kamercommissie aangeeft. De centrale onderzoeksvraag luidt dan ook:

Zijn de huidige eindtermen voor de Maatschappijoriëntatie adequaat, dat wil zeggen heeft de nieuwkomer door te voldoen aan de eindtermen kennis verworven over de Nederlandse maatschappij en is de nieuwkomer in staat deze kennis toe te passen?

¹ 2002-2003, Kamerstuk 20020-2202, 28600 VI, nr. 48.

Om de centrale vraag te beantwoorden, hebben we de belangrijkste dimensies uit de discussie rond de eindtermen MO naar voren gehaald en als input gebruikt voor een conceptueel schema. De drie dimensies zijn:

1. *Inhoud van en het aantal eindtermen.*

Centraal staat hierbij de discussie in de Tweede Kamer over het toevoegen van een aantal thema's aan de 'need to know' eindtermen. De vraag is wat de meest wenselijke eindtermen zijn.

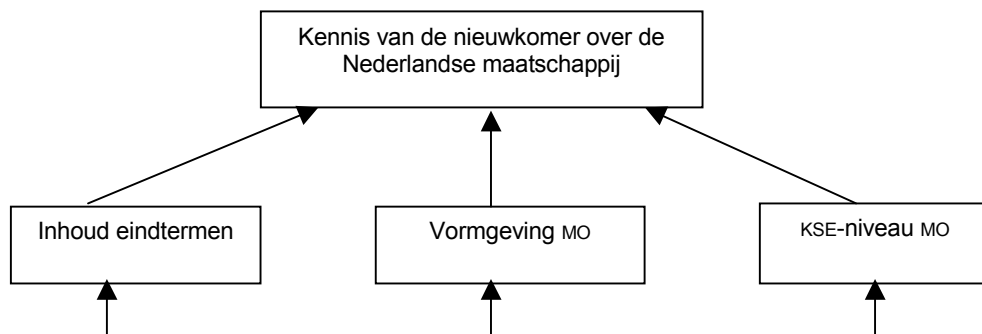
2. *De vormgeving van MO en de profieltoets en het moment van toetsen.*

In de huidige situatie geven de ROC's zelf invulling aan de wijze waarop MO wordt gegeven. De vraag is wat de meest wenselijke vorm van MO is.

3. *Niveau van MO.*

De eindtermen MO leiden nu voor alle nieuwkomers op tot KSE-niveau 2 en worden voor iedereen op dezelfde wijze getoetst. De vraag is of dit wenselijk is.

Het schema ziet er als volgt uit:

Zoals duidelijk wordt uit bovenstaand schema, hebben veranderingen in het aantal eindtermen en de inhoud van de eindtermen hun weerslag op de wijze waarop MO vormgegeven wordt en op het niveau van MO. Bovenstaande driedeling leidt tot een aantal subvragen. Deze zijn opgenomen in bijlage 1.

1.3 Methodische verantwoording

Bij de uitvoering van MO zijn verschillende partijen betrokken. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, hebben we daarom verschillende type respondenten benaderd en gebruik gemaakt van de volgende methoden van onderzoek.

1. *Schriftelijke enquête onder docenten MO/NT2*

Door middel van een schriftelijke vragenlijst hebben we een brede inventarisatie gehouden naar de praktijk van MO op dit moment. Een gestructureerde vragenlijst met vragen gerelateerd aan de drie thema's is verstuurd naar de coördinator MO op de 41 ROC's² waar een inburgeringsprogramma wordt aangeboden. Per ROC zijn er 3 à 4 vragenlijsten verstuurd. In totaal komt dit neer op 150. Aan de coördinator is gevraagd om de vragenlijsten te verspreiden onder de MO-docenten die doceren aan verschillende niveaugroepen.

In de schriftelijke vragenlijst is steeds onderscheid gemaakt naar de verschillende niveaugroepen, waarbij is uitgegaan van alfabetisanten, laagopgeleiden, midden opgeleiden en hoogopgeleiden.³ De nadruk in de vragenlijst lag op de volgende items:

Thema	Vragen
Vormgeving MO	<ul style="list-style-type: none"> - Op welke wijze MO wordt verzorgd op de instellingen? - Is dit de meest adequate wijze voor nieuwkomers om de benodigde kennis te verwerven? - Wat zijn de ervaringen met de MO-profieltoets? - Wat zijn de knelpunten? - Wat zijn verbeterpunten?
Inhoud van de eindtermen en aantal eindtermen	<ul style="list-style-type: none"> - Wat zijn de aangeboden onderwerpen in de MO-lessen? - Zijn dit de meest relevante onderwerpen voor nieuwkomers om de benodigde kennis te verwerven? - Welke onderwerpen zijn het belangrijkste? - Welke onderwerpen zijn minder belangrijk? - Is er aandacht voor waarden en normen, geschiedenis en staatsinrichting? - Wat zijn de knelpunten? Wat zijn verbeterpunten?
KSE-niveau	<ul style="list-style-type: none"> - Wat zijn de ervaringen met het KSE-niveau van MO? - Wat zijn de knelpunten? Wat zijn verbeterpunten?

Respons

Begin oktober 2003 zijn 150 enquêtes verstuurd. Eind oktober heeft een telefonisch rappel plaatsgevonden. Uiteindelijk zijn 71 vragenlijsten namens 34 ROC's geretourneerd. De respons onder de ROC's is 83 procent. De respons onder de docenten is 47 procent. Niet alle

² In december 2003 zijn er veertig ROC's. ROC de Amerlanden maakt inmiddels deel uit van ROC Utrecht. Ten behoeve van dit onderzoek is ROC de Amerlanden nog als apart ROC benaderd.

³ De indeling naar niveaugroepen is in de enquête niet nader gespecificeerd. De ROC's hebben hun eigen indeling ingehouden. De indeling is grofweg:

- alfabetisanten : geen onderwijs genoten en niet gealfabetiseerd;
- laagopgeleiden : basisonderwijs tot een maximum van twee jaar middelbaaronderwijs;
- midden opgeleiden : middelbaar (beroeps)onderwijs;
- hoogopgeleiden : hoger beroepsonderwijs of universiteit.

docenten hebben de vragen voor alle niveaugroepen beantwoord. In tabel 1.1 staat een overzicht van ROC's en de groepen waarop de vragenlijsten betrekking hebben. De vragenlijsten die voor alle vier de doelgroepen zijn ingevuld, zijn vaak door meer docenten ingevuld. De respons met betrekking tot de docenten is daardoor in feite iets hoger.

Tabel 1.1 Verdeling van de respons over de verschillende niveaugroepen

Niveaugroepen	Aantal ROC's	Aantal respondenten
Alle vier niveaugroepen	24	35
Laag, midden en hoogopgeleiden	5	8
Alfa, laag en hoogopgeleiden	1	1
Alfa, laag en middenopgeleiden	-	1
Alleen voor één categorie	-	12
Alfa en laagopgeleiden	2	2
Laag en middenopgeleiden	1	6
Midden en hoogopgeleiden	1	6
Totaal	34	71

2. Face to face interviews met deskundigen

Er zijn veertien deskundigen benaderd voor een face to face interview. In bijlage 2 staat een overzicht van de deskundigen met wie gesproken is. Het betreft zowel coördinatoren MO op ROC's als experts op het terrein van de ontwikkeling van de eindtermen en toetsen.

In de gesprekken met de deskundigen is ingegaan op de wenselijkheid en haalbaarheid van mogelijke veranderingen in de eindtermen en de eventuele wijzigingen in het aanbieden van deze eindtermen. Hieronder staat een overzicht van de vragen.

Thema	Vragen
Vormgeving MO	<ul style="list-style-type: none"> - Welke vorm zou MO moeten hebben om nieuwkomers zo adequaat mogelijk de vereiste kennis aan te bieden? - Welke verbetervoorstellen kunnen worden gedaan? - Wat is de haalbaarheid van de voorstellen?
Inhoud van de eindtermen en aantal eindtermen	<ul style="list-style-type: none"> - Wat zou het doel moeten zijn van de eindtermen MO? - Wat zijn de belangrijkste eindtermen? - Wat is de haalbaarheid van waarden en normen als onderdeel van MO? - Wat is de haalbaarheid van staatsinrichting en geschiedenis als onderdeel van MO? - Is de scheiding tussen 'need to know' en 'nice to know' onderwerpen wenselijk? - Welke verbetervoorstellen kunnen worden gedaan? - Wat is de haalbaarheid van de voorstellen?
KSE-niveau	<ul style="list-style-type: none"> - Is de situatie van eindtermen op één KSE-niveau wenselijk? - Welke verbetervoorstellen kunnen worden gedaan? - Wat is de haalbaarheid van de voorstellen?

3. *Face to face interviews met nieuwkomers die de inburgering hebben afgerond*

Om inzicht te krijgen of de eindtermen een eerste stap op weg naar integratie bieden, zijn ook nieuwkomers om hun mening gevraagd. Op zes ROC's zijn in totaal 43 nieuwkomers bevroegd over de inhoud, de omvang en het tijdstip van de MO(-toets). Ook werd ingegaan op de informatiebehoefte van de nieuwkomers op dit terrein.

Er is zowel gesproken met zeer laagopgeleide als hoogopgeleide nieuwkomers. In bijlage 3 staat een overzicht met achtergrondkenmerken van de geïnterviewde nieuwkomers. In bijlage 2 staat een overzicht van de ROC's die hebben meegewerkt aan dit deel van het onderzoek. De meeste nieuwkomers hebben recentelijk hun inburgeringstraject afgerond. De interviews hebben voornamelijk in het Nederlands plaatsgevonden. Een aantal interviews vond plaats met behulp van een tolk of een tweetalige interviewer. De nieuwkomers zijn geïnterviewd aan de hand van een gestructureerde vragenlijst waarin aandacht was voor de volgende onderwerpen:

Thema	Vragen
Vormgeving MO	<ul style="list-style-type: none"> - Wat zijn de ervaringen van de nieuwkomers met de wijze waarop MO en de profieltoets is aangeboden? - Wat zijn de knelpunten? - Wat wensen ten aanzien van de vormgeving van MO?
Inhoud van de eindtermen/ aantal eindtermen	<ul style="list-style-type: none"> - Sluiten de eindtermen aan bij de behoeften van nieuwkomers aan informatie over de Nederlandse samenleving? - Wat is de behoefte aan informatie over waarden en normen, geschiedenis en staatsinrichting? - Welke eindtermen worden als meest relevant aangegeven? - Hoe wordt gedacht over de onderwerpen die onder 'nice to know' vallen? - Wat zijn de knelpunten? - Wat zijn wensen ten aanzien van de inhoud?
KSE-niveau	<ul style="list-style-type: none"> - Doen de eindtermen op een niveau recht aan de verschillende achtergronden van de nieuwkomers? - Sluit het niveau aan bij de vaardigheden van de nieuwkomers? - Wat zijn wensen ten aanzien van het niveau?

1.4 Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt nader ingegaan op de achtergrond van MO en de eindtermen. In hoofdstuk 3 komt de vormgeving van MO aan de orde. Hoofdstuk 4 gaat nader in op de inhoud van de eindtermen, waarbij ook aandacht voor waarden en normen, staatsinrichting en geschiedenis. In hoofdstuk 5 staat het KSE-niveau en

de MO-profieltoets centraal. In hoofdstuk 6 volgen de belangrijkste conclusies en voorstellen voor en effecten van veranderingen in de inhoud en vormgeving van MO.

2 EINDTERMEN MAATSCHAPPIJORIËNTATIE: ACHTERGROND

2.1 Inleiding

Maatschappijoriëntatie (MO) maakt onderdeel uit van het inburgeringsprogramma dat valt onder de Wet Inburgering Nieuwkomers (WIN) en heeft als doel het bevorderen van de zelfredzaamheid van een nieuwkomer. Het inburgeringsprogramma is een eerste stap op weg naar integratie in de Nederlandse samenleving.

In de hoofdstuk gaan we kort in op de geschiedenis van MO (paragraaf 2.2). Vervolgens komen de inhoud van MO, de eindtermen en het toetsen (paragraaf 2.3) aan de orde. In paragraaf 2.4 geven we een schets van de belangrijkste discussies rond MO. We besluiten met de belangrijkste conclusies.

2.2 De geschiedenis van MO

MO bestond al voordat de WIN in september 1998 van kracht werd. Begin jaren negentig werd in het kader van pilots voor taalonderwijs aan migranten op de Basiseducatie¹ (BE) een vak ‘oriëntatie op de samenleving’ gegeven. Dit vak werd echter door docenten op verschillende instellingen op eigen wijze ingevuld. Een aantal organisaties waaronder Forum is toen gestart met het opzetten van een Handboek Maatschappij Oriëntatie en scholingen voor docenten. Het handboek met de daarin geformuleerde doelen van MO diende als handvat voor docenten om de lessen inhoudelijk vorm te geven. De wijze waarop en de diepgang werd daarbij aan de docent overgelaten.

Toen besloten werd MO op te nemen als onderdeel van de WIN moesten er ook eindtermen worden ontwikkeld. In het kader van de Kwalificatie Structuur Educatie (KSE) dienen eindtermen ontwikkeld te worden voor alle vakken uit de volwasseneneducatie. Op basis van het handboek en consultaties met allerlei betrokkenen - docenten, ex-nieuwkomers, belangenorganisaties, gemeenten, onderwijsinstellingen zijn in 1996 de eindtermen geformuleerd. Aan de hand van deze eindtermen is vervolgens een toets ontwikkeld.

¹ De Basiseducatie en VAVO verzorgden voor de vorming van de Regionale Opleidingen Centra (ROC's) het onderwijs aan volwassenen, waarbij de Basiseducatie gericht was op de scholing en vorming van laag opgeleiden en de VAVO op de scholing aan hoger opgeleiden (vanaf 2 jaar middelbaar onderwijs).

2.3 Inhoud MO: de eindtermen

De keuze voor de eindtermen

Bij de keuze voor de eindtermen is, zoals eerder gemeld, aangesloten bij het Handboek MO. Tevens is een aantal extra doelen toegevoegd, aangedragen door het COA (Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers). De doelen hebben betrekking op de specifieke situatie van nieuwkomers, maar ook op kennis die alle Nederlanders moeten beheersen om te functioneren in de maatschappij. Bij het vaststellen van de eindtermen is bewust niet gekozen voor profielen die aansluiten bij de situatie en opleidingsachtergrond van de nieuwkomers. Er worden hiervoor verschillende argumenten gegeven:

- Mensen kunnen veranderen van profiel.
- Het is zinvol te eisen dat iedereen de meest belangrijke en algemene informatie over rechten en plichten en voorzieningen krijgt.
- De keuze voor profielen is lastig, vanwege de criteria op grond waarvan gedifferentieerd dient te worden.

De eindtermen

De eindtermen MO voor nieuwkomers hebben betrekking op die informatie die minimaal noodzakelijk is om in Nederland te kunnen functioneren, om gebruik te kunnen maken van rechten en voorzieningen, te voldoen aan plichten en zich op een prettige manier te kunnen redden in het dagelijks leven. Het gaat daarbij om de meest elementaire informatie van waaruit nieuwkomers zelf kunnen werken aan hun inburgering. Ze worden zogenoemd ‘zelfredzaam’. Het accent ligt op informatie, maar het doel is tevens mensen vaardigheden aan te leren.

Bij de formuleren van de eindtermen is onder meer met het volgende rekening gehouden:

- Het programma moet aangeboden kunnen worden binnen de 600 uur die staat voor het inburgeringsprogramma.
- Het grootste deel van het aantal uren voor inburgering wordt besteed aan NT2. Het beperkt aantal uren maakt keuzes voor MO noodzakelijk.
- Het algemene doel zelfredzaamheid staat voorop. De keuzes voor onderwerpen zijn daarop afgestemd.
- Het vermijden van betutteling en alleen zaken behandelen die anders zijn tussen het land van herkomst en Nederland.
- Doelen zijn handelingsgericht geformuleerd en beperken zich tot de meest voorkomende handelingssituaties. Het gaat er dus niet om dat een nieuwkomer alles van de sociale zekerheid moet weten, zoals de ontstaansgeschiedenis, maar dat hij weet in welke gevallen hij er gebruik van kan maken en in staat is om dat ook te doen.

- Er is voor gekozen van MO geen vormend vak te maken, zoals bijvoorbeeld ‘maatschappijleer’ en ‘persoonlijke en maatschappelijke vorming’. Het idee hierachter is dat nieuwkomers volwassen en gevormde mensen zijn, die behoefte hebben aan informatie over een maatschappij die op bepaalde punten anders is dan de maatschappij waarin ze zijn opgegroeid en gevormd.²

De eindtermen worden onderscheiden in twee delen, namelijk het ‘need to know’ deel en het ‘nice to know’ deel. De doelen MO die noodzakelijk zijn voor zelfredzaamheid en een basis vormen voor een goede inburgering in de Nederlandse maatschappij, worden ‘need to know’ doelen genoemd. Deze ‘need to know’ eindtermen zijn verplicht en bestaan uit de thema’s Verblijfsrechtelijke positie, Werk en Inkomen, Sociale Zekerheid, Wonen, Gezondheid, Verkeer en Vervoer, Onderwijs, Gezondheidszorg, Verzekeringen, Kiesrecht, Vrije tijd, Kinderen en Belastingen. Naast deze maatschappelijk relevante thema’s, is er behoefte aan leerstof die verder gaat dan dat. Het gaat om kennis over de geografie, economie en geschiedenis van Nederland, feest- en gedenkdagen en de Nederlandse bevolking. Deze doelen worden omschreven als ‘nice to know’ doelen; zij zijn facultatief. Afhankelijk van de doelgroep en de beschikbare tijd, kunnen ‘nice to know’ doelen in het inburgeringsprogramma worden opgenomen.³

Vormgeving van MO en gebruikte lesmethoden

De gemeenten en ROC’s zijn vrij in de vormgeving van MO gedurende het inburgeringsprogramma. Uit de evaluatie van de WIN⁴ die door RegioPlan is uitgevoerd, is gebleken dat de meeste ROC’s MO in de Nederlandse taal geven, voor een deel verweven met de NT2-lessen. Op andere ROC’s wordt MO in de eigen taal gegeven door aparte docenten of met behulp van tolken. De stof kan dan al vroeg in het inburgeringsprogramma aan de orde komen. Wanneer MO in het Nederlands wordt gegeven, wordt de stof aangeboden wanneer de nieuwkomers beschikken over enige Nederlandse taalbeheersing. Dit is meestal aan het einde van het inburgeringsprogramma. In hoofdstuk 3 wordt nader ingegaan op de huidige situatie en eventuele knelpunten.

Er is een aantal specifieke lesmethoden voor MO ontwikkeld, zoals *Eerste hulp bij Nederlands* (EHBN), *Denkend aan Holland* en *Bagage*. De eerste twee methoden zijn behalve in het Nederlands ook beschikbaar in onder meer het Turks en Arabisch. EHBN kan tevens zelfstandig met de computer worden gevolgd. Ook kan MO gecombineerd worden met NT2-

² Aandachtspunten komen uit de brief BVE/FCenI/2003/38465.

³ Voor de Eindtermen zie de brief BVE/FCenI/2003/38465. Auteur Eindtermen Maria van der Vegt, 1996.

⁴ Brink, M. e.a. (2002) *Verscheidenheid in integratie: evaluatie van de effectiviteit van de WIN*. Amsterdam: RegioPlan bv.

methoden, met name *IJsbreker*, *Nieuwe Buren* en *Code Nederlands*. Daarnaast ontwikkelen onderwijsinstellingen eigen materiaal en kunnen excursies naar bijvoorbeeld de bibliotheek of andere instellingen worden verzorgd.

De MO-profieltoets

Aan het eind van het inburgeringsjaar moeten de nieuwkomers twee toetsen afleggen: de NT2-profieltoets en de MO-profieltoets. De eisen die van te voren zijn gesteld aan de MO-profieltoets zijn: op de computer af te nemen en zo min mogelijk talig, zodat de toets bruikbaar is voor nieuwkomers van alle niveaus. Dit heeft geleid tot een digitale toets die de vragen stelt aan de hand van illustraties. In hoofdstuk 5 komen we terug op de toets en de ervaringen van docenten, nieuwkomers en deskundigen met de toets.

2.4 Discussies rond MO

De definiëring en afbakening van de eindtermen zijn vanaf het begin van MO reden voor discussie geweest. Met name de concentratie op handelingsgerichte doelen en de keuze er geen vormend vak van te maken (zie paragraaf 2.3) leiden tot steeds terugkerende discussies over het vak. De discussies sluiten ook aan bij bredere maatschappelijke discussies over waarden en normen (zie bijvoorbeeld het rapport van de WRR)⁵ en onderwijs en burgerschap (zie bijvoorbeeld het rapport van de Onderwijsraad).⁶ Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste discussiepunten.

Kritiek op de inhoud van MO

De discussiepunten vanuit de politiek hebben betrekking op de inhoud van MO. De Tweede Kamer geeft aan dat de nadruk van de eindtermen te veel ligt op materiële kennis. De eindtermen zouden vooral te individualistisch georiënteerd zijn en zich te beperkt richten op het samenleven in de Nederlandse maatschappij. Thema's als normen en waarden, omgangsvormen, burgerschap en cultuur worden nu onderbelicht en zijn ondergebracht bij de facultatieve 'nice to know' doelen. Vanuit de Tweede Kamer klinkt dan ook de mening door dat bovengenoemde onderwerpen opgenomen moeten worden bij de 'need to know' eindtermen. In aanvulling hierop is het kabinet van mening dat er meer aandacht voor geschiedenis en staatsinrichting moet zijn in MO. Staatsinrichting valt nu al onder de 'need to know' onderwerpen, maar zou meer aandacht moeten krijgen. MO zou meer richting burgerschapsvorming en maatschappijleer moeten gaan. De WRR waarschuwt echter in haar rapport over

⁵ WRR (2003) *waarden en normen en de last van het gedrag*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

⁶ Onderwijsraad (2003) *Onderwijs en burgerschap*. Den Haag: de Onderwijsraad.

waarden en normen dat de overdracht van waarden en normen slechts zeer gedeeltelijk kunnen zitten in maatschappijoriëntatie (WRR, 2003, p 229).

De punten van discussie vanuit het onderwijsveld zijn vooral praktisch van aard. Zo wordt geconstateerd dat het aantal eindtermen MO te groot is in verhouding tot het aantal beschikbare uren. Bovendien stelt men zich de vraag of de veelheid aan onderwerpen daadwerkelijk allemaal nodig is. Naar aanleiding van maatschappelijke discussies zijn er verschillende onderwerpen toegevoegd. Zo is recentelijk een lespakket samengesteld over huiselijk geweld, wat kan worden opgenomen in de MO-lessen.⁷ Vrouwen leren onder meer wat hun rechten zijn in Nederland, welke hulpverlening er is en op welke manier de politie is georganiseerd. Ook in het verleden zijn onderwerpen toegevoegd naar aanleiding van vragen in de Tweede Kamer, waaronder informatie over schoolzwemmen.

Daarnaast staat de vormgeving van MO ter discussie. Op welke wijze en op welk tijdstip moet de leerinhoud en de toets aangeboden worden en in welke taal? En tot slot is onduidelijk of het niveau van de eindtermen (KSE-niveau 2) flexibel genoeg is. De vraag is of het huidige niveau aansluit bij de behoeften van bijvoorbeeld hoogopgeleide cursisten.

Ten slotte heeft het huidige kabinet Balkenende er voor gekozen om een nieuwe wet inburgering te formuleren, waarbij het eerste deel van de inburgering voor bepaalde groepen in het land van herkomst zal plaatsvinden. Hierbij zullen mensen die willen migreren naar Nederland in het kader van gezinsvorming of gezinshereniging eerst een toets in NT2 en MO in het land van herkomst moeten afleggen. Dit heeft consequenties voor de invulling van het vak MO.

Deze discussies hebben ertoe geleid dat op verzoek van de minister van Onderwijs, vernieuwde concepteindtermen zijn opgesteld. Dit betrof vooral een actualisering van de eindtermen. Zo zijn bijvoorbeeld de guldens in euro's veranderd en is de informatie over kijken en luistergeld verwijderd aangezien deze regeling is vervallen.

Voor de Vaste Kamercommissie van OCW zijn deze aanpassingen nog onvoldoende en zijn er in september 2002 vragen over dit onderwerp gesteld. Tevens heeft het kamerlid mevrouw Sterk in november 2002 een motie ingediend aangaande de actualiteit van de eindtermen. Het geheel van deze punten heeft ertoe geleid dat de staatssecretaris van OCW eerst een evaluatie wilde laten uitvoeren naar de eindtermen, het voorliggende onderzoek. De uitkomsten van het onderzoek zullen tevens worden gebruikt bij de uitwerking van de voornemens in het Hoofdlijnenakkoord ten aanzien van inburgering.

⁷ In: Inburgering, nr. 4, september 2003, p. 1.

De oplossing voor discussies over MO lijkt te liggen in het verschuiven of toevoegen van onderwerpen aan de eindtermen. Als er echter goed naar de fundamentele punten in de discussie wordt gekeken, vraagt het veeleer om een heroverweging van het doel van MO. De roep om meer aandacht voor geschiedenis, burgerschap en dergelijke gaat verder dan de huidige doelstelling van het zelfstandig kunnen functioneren van een nieuwkomer in de Nederlandse maatschappij. Ook de WRR besteed hier aandacht aan. Zij pleiten voor een ruimere kijk op participatie, waarbij een geslaagde overdracht van waarden en normen fungeert als sluitstuk van een gefaseerd systeem van inburgering via de arbeidsmarkt. Dit is andere invulling van het breed maatschappelijk functioneren van nieuwkomers. In hoofdstuk 6 komen we terug op mogelijke verschillende doelstellingen en de consequenties voor de inhoud en vormgeving van MO.

2.5 Conclusies

Het doel van het huidige vak MO zoals dat is ingevuld in de WIN is het aanreiken van kennis en vaardigheden aan nieuwkomers zodat zij zelfredzaam worden in de Nederlandse samenleving. De inhoud van het vak is uitgewerkt aan de hand van 57 eindtermen. Cursisten krijgen informatie en vaardigheden over deze onderwerpen aangereikt. Er is bewust gekozen om MO geen vormend vak te maken. Het gaat om volwassen mensen die in de eerste plaats behoefte hebben aan informatie. Op basis van deze eindtermen wordt de MO-profieltoets samengesteld.

Vanaf het begin heeft de invulling van het vak MO ter discussie gestaan. Het gaat hierbij vooral om de wens huidige ‘nice to know’ thema’s in het verplichte programma op te nemen. Vanuit de politiek is er de roep om meer aandacht voor waarden en normen, omgangsvormen, staatsinrichting, geschiedenis en burgerschap. Dit zou dan vragen om een andere doelstelling van MO meer gericht op burgerschap en participatie dan op zelfredzaamheid. Deze discussies zijn aanleiding geweest om de mogelijkheden van aanpassingen van MO nader te onderzoeken.

3 VORMGEVING MAATSCHAPPIJORIËNTATIE

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt beschreven op welke wijze Maatschappijoriëntatie (MO) vorm heeft gekregen op de ROC's en wat de meest wenselijke vorm is om MO aan te bieden. Bij de beschrijving van de gegevens wordt onderscheid gemaakt naar vier niveaugroepen (alfabetisanten, laagopgeleiden, middenopgeleiden en hoogopgeleiden) omdat de wijze waarop MO aangeboden wordt op ROC's per niveaugroep verschilt. De informatie in dit hoofdstuk is gebaseerd op de schriftelijke enquête onder MO-docenten en de interviews met nieuwkomers en deskundigen.¹

3.2 MO als aparte module of geïntegreerd met NT2?

De huidige vorm van MO

Op de vraag of MO een apart vak is of geïntegreerd met de lessen NT2 gegeven wordt, geeft de meerderheid (52%) van de docenten aan dat MO aparte lessen zijn binnen de inburgeringscursus. Een kwart van de ROC's biedt MO geïntegreerd aan met de Nederlandse taallessen terwijl ruim een vijfde (22%) MO zowel apart als geïntegreerd aanbiedt. In tabel 3.1 staat de wijze waarop MO gegeven wordt naar niveaugroep.

Tabel 3.1 Manier waarop MO wordt aangeboden naar niveaugroep (%)

	Alfa	Laag	Midden	Hoog
MO is een aparte module	35,6	60,0	60,3	49,1
MO is geïntegreerd met NT2	48,9	18,3	13,8	26,4
MO is zowel een aparte module als geïntegreerd met NT2	15,6	21,7	25,9	22,6
Anders	-	-	-	1,9
Totaal (N)	45	60	58	53

Bron: enquête onder docenten.

Uit de tabel wordt duidelijk dat met name de cursisten met een laag- en middenopleidingsniveau MO als een aparte module aangeboden krijgen (60%). Bij de hoogopgeleiden krijgt bijna de helft MO als een aparte module terwijl ruim een kwart van hen MO geïntegreerd in de NT2-lessen ontvangt. Op één ROC volgen hoogopgeleiden zelfstandig MO op de computer. Opvallend is het relatief hoge percentage alfabetisanten dat MO geïntegreerd met NT2 aangeboden krijgt (bijna 50%).

¹ Zie de gehanteerde onderzoeksmethode in hoofdstuk 1.

Knelpunten met betrekking tot de wijze waarop de MO-lessen wordt gegeven

Bijna een derde van de docenten (32%) signaleert knelpunten met betrekking tot de manier waarop MO wordt gegeven. Tabel 3.2 geeft een overzicht van de genoemde knelpunten.

Tabel 3.2 Knelpunten met betrekking tot de wijze waarop MO wordt gegeven volgens de docenten (N=22).

Knelpunten	Absoluut	Percentage
Laag taalniveau deelnemers	10	45,5
Onvoldoende en niet geschikt materiaal voor alfabetisanten	4	18,2
Weinig tijd beschikbaar voor MO	4	18,2
Deelnemers hebben verschillende (taal)niveaus	3	13,6
Verskillende locaties; roostertechnisch ingewikkeld	3	13,6
Controle op zelfstandig werken met EHBN heeft docent niet	2	9,1
NT2-lessen zijn belangrijker dan MO	2	9,1
Onvoldoende samenhang tussen theorie MO en de praktijk	2	9,1
Overig	10	45,5

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête onder docenten.

Knelpunten worden met name geconstateerd door docenten die MO zowel apart als geïntegreerd met NT2 geven. De minste knelpunten doen zich voor bij het geven van MO als aparte module. Dit geldt voor alle niveaugroepen maar met name voor de alfabetisanten.

Zoals in paragraaf 3.3 zal blijken, wordt op de meeste ROC's MO in het Nederlands gegeven. Dat veroorzaakt het belangrijkste knelpunt bij de vormgeving van MO, namelijk het lage taalniveau van de cursisten. Het lage taalniveau is voor alfabetisanten en laagopgeleiden gedurende het hele inburgeringsprogramma een probleem, vooral als MO in het Nederlands wordt gegeven. Voor midden en hoogopgeleiden geldt dit knelpunt vooral als MO aan het begin van het programma wordt gegeven.

Een tweede belangrijk knelpunt geldt eveneens vooral voor alfabetisanten en laagopgeleiden. Er is te weinig geschikt lesmateriaal voor hen. Het lesmateriaal moet ofwel uit contextrijk beeldmateriaal bestaan ofwel beschikbaar zijn in veel verschillende talen. Dit knelpunt doet zich zowel voor als MO als aparte les of geïntegreerd met NT2 gegeven wordt.

Een aantal knelpunten wordt eenmaal genoemd. Zij vallen onder de categorie 'overig'. De volgende knelpunten vallen hieronder: het is een extra belasting voor de docent als MO geïntegreerd met NT2 gegeven wordt. Ook missen cursisten veel informatie wanneer MO geïntegreerd met NT2 wordt aangeboden. Daarnaast zijn knelpunten genoemd die niet direct betrekking hebben op de manier waarop MO wordt aangeboden maar meer samenhangen met het vak MO in het algemeen. Zo is het lastig voor de docenten de steeds veranderende maatschappelijke ontwikkelingen bij te houden.

De meest wenselijke vorm van MO

Aan de docenten, nieuwkomers en deskundigen is gevraagd wat zij de meest wenselijke vorm vinden om MO respectievelijk aan te bieden en te krijgen.

De meest wenselijke vorm van MO volgens de docenten

Veruit de meeste docenten vinden de manier waarop de deelnemers MO krijgen op hun ROC ook de meest wenselijke manier. Dit geldt met name voor de docenten die lesgeven aan alfabetisanten en laagopgeleiden. Docenten die midden- en hoogopgeleiden lesgeven zijn iets minder tevreden, maar ook zij vinden de huidige vorm het meest wenselijk. Een overzicht staat in tabel 3.3.

Tabel 3.3 Meest wenselijke manier om mo aan te bieden per niveaugroep volgens de docenten (%)

	Alfa	Laag	Midden	Hoog
MO als aparte module	38,3	48,3	42,9	43,6
MO geïntegreerd met NT2	42,6	25,0	21,4	23,6
MO zowel als aparte module als geïntegreerd met NT2	14,9	25,0	33,9	29,1
Anders	2,1	1,7	1,8	3,6
Weet niet	2,1	-	-	-
Totaal (N)	47	60	56	55

Bron: enquête onder docenten.

De meest wenselijke vorm van MO volgens de nieuwkomers

De meeste geïnterviewde nieuwkomers kregen MO als aparte module aangeboden. De grote meerderheid vindt dat ook de meest wenselijke manier om MO te volgen.

De meest wenselijke vorm van MO volgens de deskundigen

De meeste deskundigen zijn van mening dat MO bij voorkeur als aparte les gedoceerd moet worden binnen het inburgeringsprogramma. Twee deskundigen zijn expliciet van mening dat MO een eigen plek verdient binnen het taalonderwijs. MO moet niet ondergesneeuwd raken door NT2. Door MO apart te geven wordt dit voorkomen. Door MO apart te geven, bestaat ook de mogelijkheid om het in de eigen taal van de nieuwkomer te doen.

De overige docenten zijn minder expliciet. MO aanbieden als aparte les, in het Nederlands en wat later in het inburgeringsprogramma is volgens hen ook een praktische optie. Alle deskundigen geven daarnaast aan dat bepaalde, praktische onderwerpen heel goed tijdens de NT2-lessen behandeld kunnen worden. Bovendien komt MO tijdens de NT2 indirect altijd aan bod, 'de lessen Nederlands moeten ook ergens over gaan'. Daarnaast brengen docenten attitudes over, normen en waarden en omgangsvormen, ook tijdens de lessen NT2. Als onder-

werpen zowel in de MO- als de NT2-lessen worden behandeld, moet het ROC wel zorgdragen voor een goede afstemming tussen de programma's, zodat er geen sprake is van overlap.

Twee deskundigen geven aan dat de meest wenselijke vormgeving van MO afhankelijk is van de definitie en doelstelling van MO. Als de doelstelling van MO duidelijk is kan de vormgeving overgelaten worden aan de ROC's.

3.3 De taal waarin MO wordt gegeven

De huidige situatie ten aanzien van de taal waarin MO wordt gegeven

Tabel 3.4 geeft een overzicht van de taal waarin MO aangeboden wordt aan de verschillende niveaugroepen. Voor alle niveaugroepen geldt dat MO voornamelijk in het Nederlands gegeven wordt (tussen 73% voor de alfabetisanten en 82% voor de hoogopgeleiden), ook als MO als apart vak wordt aangeboden. MO wordt nauwelijks in de eigen taal aangeboden door een aparte docent of met behulp van een tolk. De gesprekken met de geïnterviewde deelnemers bevestigden dit beeld. Bijna vier vijfde van hen (78%) kreeg MO in het Nederlands aangeboden. Vooral de hoogopgeleiden onder hen kregen de MO-lessen in het Nederlands (88%). Zes van de geïnterviewde laagopgeleiden (55%) kreeg MO in het Nederlands. Vier laagopgeleiden (36%) volgde MO zowel in de eigen taal (bij aanvang) als in het Nederlands.

Tabel 3.4 Taal waarin MO gegeven wordt per niveaugroep (%)

Taal	Alfa	Laag	Midden	Hoog
In het Nederlands	73,3	70,0	81,8	82,0
Eigen taal cursist, aparte docent of tolk	6,6	8,4	-	2,0
Zowel in het Nederlands als in eigen taal	11,1	11,6	10,9	8,0
Anders	6,7	8,3	7,3	8,0
Weet niet	2,2	1,7	-	-
Totaal (N)	45	60	55	50

Bron: enquête onder docenten.

De keuze om MO in het Nederlands aan te bieden, komt vooral voort uit organisatorische en financiële argumenten. MO in het Nederlands levert echter verschillende knelpunten op, zoals blijkt uit het onderstaande.

Knelpunten met betrekking tot de taal waarin MO wordt aangeboden

Het feit dat MO met name in het Nederlands wordt aangeboden is vooral voor de alfabetisanten en laagopgeleiden een knelpunt. Voor de midden- en hoogopgeleiden is het een minder groot probleem. Zij ontwikkelen sneller een zeker taalniveau. Voor hen kan het zelfs een voordeel zijn om MO in het Nederlands te volgen.

De taal waarin MO wordt aangeboden, wordt door een meerderheid van de docenten (68%) als knelpunt ervaren. De onderscheiden knelpunten hangen nauw samen. Het grootste knelpunt bij het aanbieden van MO is het lage taalniveau van de deelnemers, met name van de alfabetisanten en laagopgeleiden. Er is hierdoor behoefte aan lesmethoden in de steuntalen. Een aantal MO-methoden zoals EHBN en Denkend aan Holland zijn vertaald in een aantal steuntalen. Deze zijn echter maar in een paar taalgroepen beschikbaar.

Omdat MO meestal in het Nederlands wordt aangeboden, kan het pas aangeboden worden als de nieuwkomers over enig taalniveau beschikken. Hierdoor is weinig tijd om alle onderwerpen te behandelen. Tabel 3.5 geeft een overzicht van de knelpunten volgens de docenten.

Tabel 3.5 Knelpunten m.b.t. de taal waarin mo gegeven wordt volgens de docenten (N=48)

Knelpunten	Absoluut	Percentage
Het taalniveau is te laag	40	83,3
Van de methoden zijn niet alle steuntalen zijn beschikbaar	16	39,6
MO vindt te laat in het inburgeringstraject plaats door de taal	9	18,8
Er is te weinig tijd beschikbaar voor MO (laat in traject)	3	6,3
Er is beperkt budget voor MO	1	2,1

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête onder docenten.

De knelpunten lijken opgelost te kunnen worden door MO in de eigen taal van de deelnemers aan te bieden. Uit de interviews met de deskundigen blijken ook rond MO in de eigen taal veel knelpunten te bestaan. De belangrijkste zijn:

- Het inhuren van tolken om de lessen in de eigen taal te verzorgen kost veel geld en organisatie. Voor de grotere taalgroepen in de grotere gemeenten is het organisatorisch nog wel mogelijk. Voor kleine taalgroepen is het al veel lastiger te organiseren.
- Tot enige tijd geleden kon gratis gebruik gemaakt worden van de tolken van het tolkencentrum. Inmiddels moet voor deze dienst betaald worden.
- Het vertalen van methoden kost veel geld en tijd. Goede vertalers in de verschillende talen zijn niet altijd voor handen, vooral als het gaat om talen van nieuwe migrantengroepen.
- De herkomstgebieden van nieuwkomers veranderen, vooral als het gaat op toegelaten vluchtelingen. Tegen de tijd dat een methode in een specifieke taal is vertaald, komt deze groep mogelijk nauwelijks meer naar Nederland.
- Een respondent geeft als knelpunt van het aanbieden van MO in de eigen taal, dat er homogene taalgroepen worden gevormd. Hierdoor zijn discussiemogelijkheden beperkt, er vindt bijvoorbeeld geen uitwisseling van informatie met nieuwkomers uit andere landen plaats. Bovendien voelen de cursisten zich mogelijk geremd om zicht uit te spreken over gevoelige onderwerpen vanwege de sociale controle binnen de groep.

Van de geïnterviewde nieuwkomers heeft een kwart van de deelnemers, zowel laag- als hoogopgeleiden, knelpunten ervaren met betrekking tot de Nederlandse taal waarin MO gegeven werd. Zij gaven aan dat MO in het Nederlands moeilijk is. Daarnaast merkten zij echter op dat MO volgen in het Nederlands wel leerzaam is. Naarmate de lessen vorderden werd het gemakkelijker omdat de deelnemers de typische MO termen en het Nederlands in het algemeen beter onder de knie kregen.

De meest wenselijke taal voor MO

Gezien de genoemde knelpunten ten aanzien van de taal waarin MO wordt gegeven, is de verschillende respondenten gevraagd wat de meest wenselijke taal voor MO is.

De meest wenselijke taal voor MO volgens de docenten

Tabel 3.6 laat zien wat volgens de docenten de meest wenselijke taal is om MO aan te bieden. Gezien het grootste knelpunt met betrekking tot de taal waarin MO gegeven wordt, is het niet verwonderlijk dat ruim een kwart (27%) van de docenten aangeeft dat de meest geschikte taal voor de alfabetisanten, de eigen taal van de cursist is.

Tabel 3.6 Meest wenselijke taal om MO te geven per niveaugroep volgens de docenten(%)

Taal	Alfa	Laag	Midden	Hoog
In het Nederlands	33,3	40,6	65,5	72,7
Eigen taal cursist, aparte docent of tolk	27,1	17,0	5,2	1,8
Zowel in het Nederlands als in eigen taal	35,4	39,0	27,6	23,6
Anders	2,1	1,7	-	-
Weet niet	2,1	1,7	1,7	1,8
Totaal (N)	48	59	58	55

Bron: enquête onder docenten.

De voorkeur van de docenten om MO in de eigen taal van de deelnemers te geven, neemt af naarmate het opleidingsniveau van de deelnemers toe neemt. Slechts een enkele docent geeft de voorkeur aan MO in de eigen taal voor hoogopgeleiden. Opvallend is dat respectievelijk een derde tot twee vijfde van de docenten het Nederlands ook voor de alfabetisanten en laagopgeleiden de beste taal vindt, ondanks het beperkte taalniveau van deze doelgroep. Dit komt enerzijds omdat de omslag van typisch Nederlandse begrippen en namen van (maatschappelijke) instellingen naar de vreemde taal dan niet gemaakt hoeft te worden en de deelnemer meteen het Nederlands leert. Anderzijds is het organisatorisch moeilijk haalbaar om MO in de eigen taal aan alle cursisten aan te bieden. Voor alle niveaugroepen geldt dat een substantieel deel van de docenten (35% voor de alfabetisanten en 24% voor de hoogopgeleiden) MO zowel in de eigen taal van de deelnemer als in het Nederlands wil geven. Op deze wijze kan MO al vroeg in het inburgeringstraject starten in de eigen taal en overgaan in het Nederlands wanneer enig Nederlands taalniveau is bereikt. Tot slot geeft ruim een kwart van de docenten (27%) aan dat de meest geschikte taal voor alfabetisanten, de eigen taal van de cursist is. Dit

is niet verwonderlijk gezien het grootste knelpunt dat genoemd wordt met betrekking tot de taal waarin MO feitelijk gegeven wordt.

De meest wenselijke taal volgens de nieuwkomers

De deelnemers zelf prefereren MO in het Nederlands. Zeven van elf deelnemers met een laag opleidingsniveau (64%) wil MO in het Nederlands volgen. Eén respondent met een laag opleidingsniveau geeft aan MO uitsluitend in de eigen taal te willen krijgen. Van de geïnterviewde hoogopgeleiden wil 72 procent MO in het Nederlands volgen. Het belangrijkste argument hiervoor is dat zij zich in de Nederlandse maatschappij ook in het Nederlands moeten redden.

De meest wenselijke taal volgens de deskundigen

De geïnterviewde deskundigen delen in grote lijnen het oordeel van de docenten. Een derde van de deskundigen vindt dat MO bij voorkeur in het Nederlands gegeven moet worden. Het is immers ook de taal waarin de nieuwkomer zich in de maatschappij en bij maatschappelijke instanties moet redden. Het feit dat MO in het Nederlands organisatorisch eenvoudiger is dan in de eigen taal speelt ook een rol.

Eén respondent is heel expliciet met betrekking tot de taal waarin MO gegeven moet worden, in een taal die de nieuwkomer machtig is. MO in het Nederlands geven betekent dat niet direct bij aanvang van het inburgeringsprogramma gestart kan worden met MO. Nieuwkomers missen hierdoor informatie die zij al wel al nodig hebben. Bovendien bestaat het risico dat zij later in het programma informatie krijgen die niet meer relevant is.

Drie deskundigen geven aan dat de vraag naar de taal waarin MO gegeven moet worden complex is. “In de moedertaal van de deelnemer zou het beste zijn. Organisatorisch en financieel is dit echter moeilijk haalbaar vanwege de (toenemende) taaldiversiteit van de nieuwkomers.” In één gemeente wordt aan het begin van het traject MO zoveel mogelijk in de eigen taal aangeboden. Later in het programma krijgen de nieuwkomers nog MO in het Nederlands. De onderwerpen tussen de twee programma’s is op elkaar afgestemd. De overige respondenten hebben geen voorkeur voor een taal voor MO. ‘Het gaat erom dat de informatie overkomt’.

3.4 Moment waarop MO in het inburgeringsprogramma wordt gegeven

Voor alle niveaugroepen geldt dat MO vooral gedurende het hele inburgeringstraject aangeboden wordt. Een vijfde tot een kwart van de inburgeraars krijgt MO pas aan het einde van het traject. Dit hangt samen met de taal waarin MO wordt gegeven, de nieuwkomers beheer-

sen dan voldoende Nederlands om MO te kunnen volgen. Tabel 3.7 geeft een overzicht van het moment waarop MO start.

Tabel 3.7 Moment binnen de inburgeringscursus waarop MO gegeven wordt per niveaugroep volgens de docenten (%)

Moment	Alfa	Laag	Midden	Hoog
Bij aanvang van inburgeringscursus	4,7	13,3	10,5	15,7
Gedurende hele inburgeringscursus	62,8	41,7	45,6	41,2
Aan het einde van inburgeringscursus	20,9	25,0	21,1	25,5
Overig	11,6	20,0	21,1	15,7
Weet niet	-	-	1,8	2,0
Totaal (N)	43	60	57	51

Bron: enquête onder docenten.

Op enkele ROC's wordt pas met MO gestart als een bepaald taalniveau is behaald, bijvoorbeeld niveau 1, anderen beginnen halverwege het inburgeringstraject. Deze opties vallen in tabel 3.7 onder overig.

Ook de nieuwkomers laten geen eenduidig beeld zien als het gaat om het moment waarop zij MO hebben gekregen. Vier van de elf geïnterviewde laagopgeleide deelnemers (36%) startten aan het einde van het inburgeringstraject. Slechts één startte direct bij aanvang terwijl voor drie deelnemers MO geïntegreerd met NT2 plaats vond en daarmee gedurende het gehele traject aan de orde kwam. Bij de geïnterviewde hoogopgeleiden kwamen alle momenten waarop MO gegeven kan worden evenveel voor.

Knelpunten ten aanzien van het moment waarop MO wordt gegeven

Ruim vijftig procent van de docenten geeft aan dat er knelpunten zijn met betrekking tot het moment waarop MO wordt aangeboden. Ook hier is het lage taalniveau van de nieuwkomers het belangrijkste knelpunt, waardoor het moment van MO niet optimaal is. Doordat er nu vaak later in het programma gestart wordt is, is er sprake van tijdgebrek om alle onderwerpen te behandelen. In tabel 3.8 staan de knelpunten volgens de docenten op een rij.

Tabel 3.8 Knelpunten met betrekking tot het moment waarop MO wordt gegeven volgens de docenten (N=36)

Knelpunten	Absoluut	Percentage
Lage taalniveau dwingt MO laat te starten/goed startmoment te kiezen	26	72,2
MO wordt te vroeg in het traject gegeven	7	19,4
Tijdgebrek (MO wordt laat in het traject gegeven)	3	13,9
De MO-profieltoets vindt te vroeg plaats	2	5,6
De motivatie van de deelnemers daalt gedurende het traject	2	5,6
Overig	6	16,8

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête onder docenten.

Als overige knelpunten noemen de docenten het gebrek aan de mogelijkheden tot differentiatie met betrekking tot het startmoment van MO; roostertechnische problemen; het ten koste gaan van de NT2-lessen door MO en het gebrek aan kinderopvang waardoor het voor cursisten lastig is om deel te nemen aan MO.

Meest wenselijke moment om MO aan te bieden volgens de docenten

Het meest geschikte moment volgens de docenten om MO aan te bieden is gedurende het gehele inburgeringstraject. Dit geldt voor alle niveaugroepen. Deze voorkeur komt overeen met het feitelijke moment waarop MO wordt aangeboden. Dat betekent dat ondanks de knelpunten die worden geconstateerd door de docenten, de oplossingen die op de verschillende ROC's zijn gekozen de meest werkbaar zijn. Tabel 3.9 geeft een overzicht van het meest geschikte moment om MO te geven volgens de docenten.

Tabel 3.9 Meest geschikte moment om MO te geven per niveaugroep volgens de docenten (%)

	Alfa	Laag	Midden	Hoog
Bij aanvang van inburgeringscursus	10,6	8,3	10,7	11,1
Gedurende hele inburgeringscursus	59,6	46,7	48,2	53,7
Aan het einde van inburgeringscursus	25,5	38,3	25,0	22,2
Overig	4,3	6,7	12,5	9,3
Weet niet	-	-	3,6	3,7
Totaal (N)	47	60	56	54

Bron: enquête onder docenten.

Andere wenselijke momenten om met MO te starten, zijn na het behalen van niveau 1 of niveau 2. Ook wordt gepleit voor het starten van MO halverwege het inburgeringstraject. Deze opties vallen in de tabel onder de categorie 'overig'.

Meest wenselijke moment om MO aan te bieden volgens de nieuwkomers

De geïnterviewde nieuwkomers verschillen sterk van mening over wat het meest wenselijke moment om MO te krijgen. De meningen van zowel de laag- als de hoogopgeleiden zijn gelijk verdeeld over de verschillende mogelijkheden. Vooral de nieuwkomers die aan het eind van het inburgeringsprogramma MO hebben gekregen, geven de voorkeur aan een eerder moment, vooral halverwege traject. Eén respondent verwoordde zijn voorkeur als volgt: “Halverwege starten is perfect. Zo kan je eerst een beetje het Nederlands leren begrijpen. Maar als je te laat begint neemt de interesse voor MO af.”

Meest wenselijke moment om MO aan te bieden volgens de deskundigen

Bij het kiezen van het juiste moment voor MO is er sprake van een spanningsveld tussen het zo snel mogelijk willen aanbieden en de complexiteit van het vak. Door die complexiteit is een zekere taalbagage noodzakelijk. Volgens de deskundigen kunnen praktische onderwerpen en basisinformatie toch al vroeg in het inburgeringstraject (in de eigen taal) aan bod komen, volgens één respondent wellicht al in het land van herkomst. De deelnemers hebben de informatie nodig om in Nederland te kunnen functioneren en moeten op de hoogte zijn van hun rechten en plichten. Zij moeten een inschatting kunnen maken van hetgeen zij kunnen verwachten en van hetgeen van hen verwacht wordt door de Nederlandse maatschappij. Later in het inburgeringstraject is er dan ruimte voor verdieping van MO in de Nederlandse taal. Dit betekent dat MO in feite afgestemd wordt op de behoefte en de situatie van de deelnemer. De behoefte van de deelnemer, naast het kennen van basisinformatie is een belangrijk uitgangspunt bij het opstellen van MO. De deelnemer zal de informatie dan beter onthouden.

3.5 Aantal uur MO

Het aantal uur MO dat voor de meeste deelnemers beschikbaar is, ligt tussen de tien en honderd uur. Op bijna een derde van de ROC's krijgen de alfabetisanten tussen de vijftig en honderd uur MO. Op eveneens bijna een derde van de ROC's krijgen zij het geïntegreerd met NT2 waardoor het aantal uur niet is aan te geven. De laagopgeleiden krijgen voor het overgrote deel tussen de tien en honderd uur les. De midden- en hoogopgeleiden krijgen gemiddeld minder uur MO-les, voornamelijk tussen de tien en vijftig uur. Tabel 3.10 geeft een overzicht van het aantal uur MO per niveaugroep.

Tabel 3.10 Gemiddelde aangeboden aantal uur MO per niveaugroep (%)

Aantal uren	Alfa	Laag	Midden	Hoog
Minder dan 10 uur	-	1,7	-	-
Tussen de 10 en 50 uur	29,5	42,4	53,6	47,2
Tussen de 50 en 100 uur	31,8	40,7	28,6	24,5
Meer dan 100 uur	2,3	1,7	1,8	-
Niet aan te geven: MO maakt deel uit van NT2	31,8	11,9	14,3	24,5
Anders	2,3	1,7	1,8	3,8
Weet niet	2,3	-	-	-
Totaal (N)	44	59	56	53

Bron: enquête onder docenten.

Knelpunten ten aanzien van het aantal uur MO

Ruim twee vijfde van de docenten (42%) ervaart knelpunten ten aanzien van het aantal aangeboden uren MO. Het belangrijkste knelpunt is het gebrek aan beschikbare tijd. Het tekort aan tijd voor de alfabetisanten en laagopgeleiden ontstaat omdat zij de Nederlandse taal onvoldoende beheersen en het leerproces langzaam gaat. Voor de midden- en hoogopgeleiden is er te weinig tijd om dieper in te gaan op de onderwerpen, terwijl daaraan wel behoefte is.

Tabel 3.11 geeft een overzicht van de genoemde knelpunten door docenten. Zij noemen als ‘overige’ knelpunten roostertechnische problemen en dat het voor laagopgeleiden vermoeiend is om te lang achter elkaar MO te volgen.

Tabel 3.11 Knelpunten m.b.t. het aantal uur waarin MO wordt gegeven volgens de docenten (N=29)

Knelpunten	Absoluut	Percentage
Te weinig uur	29	100,0
Teveel uur MO ten opzichte van NT2	4	13,8
Aantal uur te beperkt gedifferentieerd naar doelgroep	2	6,9
Overig	4	13,8

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête onder docenten.

Vier geïnterviewde nieuwkomers (10%) gaven expliciet aan dat zij de beschikbare tijd voor MO te kort vonden. Eén respondent verwoordde het als volgt: “Ik heb te weinig les gehad en weet daardoor maar weinig. Het meeste dat ik weet, heb ik daardoor niet op school maar in de praktijk geleerd.”

Meest wenselijke aantal uren MO volgens de docenten

De docenten zijn over het algemeen van mening dat er meer uren MO gegeven zouden moeten worden. Het wenselijke aantal uur MO ligt dan ook hoger dan het aantal uur dat feitelijk gegeven wordt. Dit geldt voor alle niveaugroepen. Tabel 3.12 laat zien wat het wenselijke aantal uur MO is per niveaugroep volgens de docenten.

Tabel 3.12 Meest wenselijke aantal uur om MO te geven per niveaugroep volgens de docenten (%)

Aantal uren	Alfa	Laag	Midden	Hoog
Minder dan 10 uur	-	-	-	-
Tussen de 10 en 50 uur	16,3	22,4	25,0	34,0
Tussen de 50 en 100 uur	41,9	50,0	48,2	32,1
Meer dan 100 uur	20,9	13,8	5,4	7,5
Niet aan te geven: MO maakt deel uit van NT2	16,3	10,3	14,3	18,9
Weet niet	4,7	3,4	7,1	7,5
Totaal (N)	43	58	56	53

Bron: enquête onder docenten.

Van de docenten die nu tien tot vijftig uur beschikbaar hebben voor MO-lessen aan alfabetisanten geeft zestig procent aan dit te weinig te vinden. Er zou tussen de vijftig en honderd uur MO beschikbaar moeten zijn. Zestig procent van de docenten die tien tot vijftig uur les geven aan hoogopgeleiden vinden dat voldoende. De meerderheid van de docenten achten het wenselijk aantal uren voor alfabetisanten en laagopgeleiden hoger dan voor de hoogopgeleiden.

Meest wenselijke aantal uren volgens de docenten

De deskundigen geven aan dat het aantal uur MO afhangt van de leerdoelen van de deelnemer. Wat daarnaast belangrijk is om het aantal uur te kunnen bepalen, is de uitwerking van een (vernieuwde) definitie van MO. Een leer methode en het aantal uur moet afgestemd worden op de eindtermen of thema's die uit de definitie voortvloeien. Een van de respondenten die er een groot voorstander van is dat MO meer richting burgerschapsvorming gaat, geeft aan dat het huidige aanbod van zeventig uur op het ROC voldoende is voor een andere invulling.

Het aantal uur hangt volgens de docenten ook af van het opleidingsniveau van de deelnemer en van de taal waarin MO wordt aangeboden. Een laagopgeleide zal meer uur nodig hebben en meer begeleiding door de docent. Vanzelfsprekend moet het aantal uur passen binnen het inburgeringstraject.

3.6 Gebruikte methoden MO

Op de meeste ROC's wordt gebruik gemaakt van verschillende methoden en lesmaterialen voor de lessen MO. Tabel 3.13 laat zien welke methoden de docenten met name gebruiken in de niveaugroepen.

Tabel 3.13 Meest gebruikte methoden waarop MO aangeboden wordt per niveaugroep volgens de docenten (%)

Methoden	Alfa	Laag	Midden	Hoog
EHBN	31,6	40,4	48,2	45,1
Denkend aan Holland	21,1	26,3	28,6	27,5
IJSbreker	5,3	35,1	16,1	3,9
Code Nederlands	-	-	3,6	11,8
Zelf ontwikkeld materiaal	50,0	52,6	37,5	31,4
Specifieke modules	26,3	26,3	21,4	21,6
Overig	34,2	21,1	33,9	37,3
Weet niet	-	-	1,8	2,0
Totaal (N)	38	57	56	51

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête onder docenten.

Vooraf voor alfabetisanten en laagopgeleiden wordt gewerkt met zelf ontwikkeld materiaal. De docenten geven aan dat het standaardmateriaal voor deze doelgroepen te tekstmatig is en daarom niet geschikt. Onder de categorie overig vallen onder meer de methoden Nieuwe Buren, Bagage, Breekijzer, Thuis in eigen toekomst en Nederland in Zicht.

Ervaren knelpunten bij het gebruik van methoden MO

Ruim zeventig procent van de docenten constateert knelpunten ten aanzien van de gebruikte methoden voor MO. Het belangrijkste knelpunt is dat het beschikbare materiaal voor alfabetisanten en laagopgeleiden te talig is en daardoor te moeilijk. Daarnaast is een belangrijk knelpunt dat methoden snel verouderen, bijvoorbeeld door de omschakeling van gulden naar euro of overgang van arbeidsbureau naar CWI. Dit maakt de methoden, bijvoorbeeld EHBN, duur omdat zij, bij nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen, aangepast en opnieuw aangeschaft moeten worden. Ook is het duur om meerdere steuntalen aan te schaffen. Tabel 3.14 geeft een overzicht van de knelpunten.

Tabel 3.14 Knelpunten met betrekking tot de methode waarmee MO gegeven wordt volgens de docenten (N=50)

Knelpunten	Absoluut	Percentage
Te moeilijk en te weinig materiaal voor de alfa's en laagopgeleiden	28	56,0
De methoden (vooral EHBN) zijn verouderd	11	22,0
Voor docenten kost het veel tijd de actualiteit bij te houden	6	12,0
Leerstof uit methode biedt weinig om zelfstandig te werken	4	8,0
Niet alle onderwerpen komen tijdig aan bod	3	6,0
Te weinig verwerkingsopdrachten van de theorie	2	4,0
Overig	15	30,0

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête onder docenten.

Als overige knelpunten noemen de docenten de vrijheid die zij hebben om hun aandacht te richten op de thema's die zijzelf belangrijk vinden, of zelfs voornamelijk op NT2. De methoden zijn voor de midden- en hoogopgeleiden te eenvoudig en er is sprake van overlap met de gebruikte NT2-methoden. Daarnaast wordt als knelpunt genoemd dat EHBN slechts op één niveau voorhanden is, de doelgroep is te heterogeen om op één niveau te onderwijzen. Ook zijn er te weinig steuntalen voor EHBN beschikbaar zijn. Tot slot zijn er geen oefentoetsen voorhanden.

Aansluiting van de methoden op de eindtermen

De vraag of de gebruikte methoden aansluiten op de eindtermen wordt door een groot deel van de docenten bevestigend beantwoord. Tabel 3.15 laat dit zien. Met name de methoden voor de laag-, midden- en hoogopgeleiden sluiten goed aan op de eindtermen. Zoals al in de vorige paragraaf werd geconstateerd, is dit niet het geval met de methoden voor alfabetiseren. Ruim vijftien procent van de docenten geeft aan dat de methoden niet tot nauwelijks aansluiten.

Tabel 3.15 Sluiten de methoden aan op de eindtermen per niveaugroep volgens de docenten? (%)

	Alfa	Laag	Midden	Hoog
Ja, geheel	11,4	25,0	34,5	34,6
Ja, gedeeltelijk	47,7	58,3	55,2	46,2
Nauwelijks	13,6	10,0	1,7	1,9
Niet	2,3	-	-	-
Geen mening	25,0	6,7	8,6	17,3
Totaal (N)	44	60	58	52

Bron: enquête onder docenten.

Volgens de deskundigen volgen de methoden Denkend aan Holland en EHBN geheel de 'need to know' eindtermen. Methoden als Bagage en Nederland in Zicht doen dat niet. Ook de deskundigen geven aan dat een knelpunt bij de methoden (die de eindtermen behandelen) is dat zij voor de laagopgeleiden moeilijk toegankelijk zijn. De methoden zijn erg talig (er worden lange en moeilijke zinnen gebruikt), gericht op informatieoverdracht en juist weinig praktijkgericht. Hoe hoger het niveau van de deelnemer, hoe meer gebruik kan worden gemaakt van de standaardmethoden. Vooral voor laagopgeleiden ontwikkelen ROC's daarom zelf materiaal. Dit materiaal is gebaseerd op het bestaande materiaal waardoor de eindtermen toch aan bod komen. Binnen het zelfontwikkelde materiaal kunnen excursies, praktijkoefeningen, computeropdrachten, videomateriaal en groepsdiscussies verweven worden.

Een deel van de deskundigen benadrukt de vormende waarde van groepsdiscussies. Zij zijn nodig om te komen tot wederzijds begrip over cultuurverschillen. Met name na 11 september 2001 is hieraan behoefte. Een deskundige voegt hieraan toe dat deze discussies ook bij NT2

plaats kunnen vinden. Het inburgeringstraject biedt echter een goed platform voor deze discussies.

Eén deskundige geeft expliciet aan dat het huidige uitgangspunt van MO niet adequaat is en daarmee ook de eindtermen niet. Methoden die gebaseerd zijn op de eindtermen zijn daarvoor moeilijk te doceren. Om de cursisten te motiveren moet voor een andere insteek gekozen worden. Het doel van MO zou volgens hem gericht moeten zijn op burgerschap en participatie. Dat betekent dat het niet volstaat om 57 losse items stuk voor stuk te behandelen.

In tabel 3.16 staat een overzicht van de verschillende onderdelen waaruit de lessen MO op de ROC's bestaan. Op bijna alle ROC's worden de lessen klassikaal gegeven, al dan niet in combinatie met andere onderdelen.

Tabel 3.16 Onderdelen waaruit lessen mo bestaan volgens de docenten (N=71)

Onderdelen	Absoluut	Percentage
Klassikale lessen	69	97,2
Excursies	52	73,2
Computeropdrachten	45	63,4
Individuele opdrachten buiten ROC	30	42,3
Zelfstandige opdrachten binnen de les	2	2,8
Overig	9	12,7

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête onder docenten.

De methoden volgens de nieuwkomers

Ook de nieuwkomers is gevraagd hoe zij MO aangeboden hebben gekregen. De belangrijkste wijze van onderwijs was klassikaal aan de hand van boeken, zoals ook blijkt uit tabel 3.17. Meer dan de helft van de respondenten werkten ook met de computer. Het betreft hier vooral de hoger opgeleiden.

Tabel 3.17 Onderdelen van de lessen mo volgens de nieuwkomers (N=42)

	Absoluut	Percentage
Klassikale lessen	37	88,1
Individuele lessen	4	9,5
Praktijkopdrachten	8	19,0
Opdrachten in de groep	20	47,6
Computeropdrachten	25	39,5
Excursies	9	21,4
Opdrachten buiten het ROC	2	4,8
Werken met boeken	30	70,1
Werken met videomateriaal	24	57,1

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: vraaggesprekken met de nieuwkomers.

De manier waarop de lessen werden aangeboden was volgens het grootste deel van de geïnterviewde deelnemers ook de meest wenselijke manier. Zij waren dan ook tevreden over de lessen. Drie hoogopgeleiden en één laagopgeleide gaven aan dat zij ook graag praktijkopdrachten hadden willen uitvoeren. Knelpunten met betrekking tot bijvoorbeeld het beschikbare lesmateriaal, boeken of computerprogramma's werden nauwelijks ervaren. Vijfentachtig procent van de geïnterviewden heeft geen problemen ondervonden op dit gebied. Slecht een enkeling gaf aan dat voor sommige lessen geen materiaal voor handen was of dat er veel achter de computer gewerkt werd wat problemen gaf met het concentratievermogen. Met betrekking tot het lesgeven en de begeleiding door de docenten waren de deelnemers ook tevreden. Slechts één deelnemer gaf aan dat de docent snel praatte en daardoor moeilijk te volgen was. Een andere deelnemer miste terugkoppeling van de docent.

3.7 Conclusie

De belangrijkste factoren voor de vormgeving van het MO-onderwijs zijn het NT2-niveau van de cursisten en de beschikbare middelen om het vak te geven. Het beperkte NT2-niveau van de midden en hoogopgeleiden aan het begin van het inburgeringsprogramma en van de alfabetisanten en laagopgeleiden gedurende het hele programma bepalen in grote mate de keuzes voor de inrichting van het vak. Hieronder worden de verschillende aspecten kort samengevat.

MO als aparte module of geïntegreerd met het NT2-onderwijs

In de huidige vorm van MO krijgen de laag- midden- en hoogopgeleiden het vak met name als aparte module aangeboden. Een aanzienlijk deel van de hoogopgeleiden krijgt MO daarnaast ook geïntegreerd met de NT2-lessen. De alfabetisanten krijgen MO voornamelijk geïntegreerd met NT2 aangeboden en in tweede instantie als aparte module. De docenten vinden over het algemeen dat de manier waarop MO op hun ROC gegeven wordt ook de meest wenselijke manier is. Hetzelfde geldt voor de geïnterviewde cursisten. Het merendeel van de deskundigen is van mening dat MO een eigen plek binnen het taalonderwijs verdient en als apart vak onderwezen moet worden. Als MO geïntegreerd wordt met NT2 is de kans groot dat informatie verloren gaat.

De taal waarin MO wordt gegeven

MO wordt aan alle niveaugroepen voornamelijk in de Nederlandse taal gegeven, ook als MO als aparte module wordt aangeboden. De keuze voor het Nederlands komt vooral voort uit de feit dat het niet eenvoudig is om MO in de eigen taal te realiseren. Het inhuren van tolken of het vertalen van methoden in steuntalen kost veel geld en is met name voor de kleinere taalgroepen nauwelijks te organiseren.

De meest wenselijke taal volgens de docenten, deskundigen en de cursisten waarin MO gegeven moet worden, is ondanks de gesignaleerde knelpunten toch het Nederlands. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger de motivatie van docenten om MO in het Nederlands te doceren. Het geven van MO in het Nederlands heeft met name een organisatorische motivatie maar bovendien zouden de nieuwkomers op deze wijze meteen het Nederlands leren. Ook de deelnemers geven aan dat MO in het Nederlands moeilijk is, maar ook leerzaam.

Door de respondenten wordt als oplossing voorgedragen om met name voor de alfabetisanten en laagopgeleiden, MO in eerste instantie in de eigen taal te geven. Het vervolg van de lessen en MO voor de midden- en hoogopgeleiden kan in het Nederlands.

Het moment waarop MO wordt gegeven

Alle niveaugroepen krijgen MO vooral gedurende het hele inburgeringstraject aangeboden. Eveneens krijgt een substantieel deel MO aan het einde van het inburgeringstraject. De keuze voor het tijdstip waarop met MO gestart kan worden, wordt sterk beïnvloed door het taalniveau van de nieuwkomers. Er kan echter niet te laat gestart worden met MO, omdat er dan te weinig tijd is om alle onderwerpen van MO te behandelen.

Het meest wenselijke moment volgens de docenten om MO aan te bieden is, voor alle niveaugroepen, gedurende het gehele inburgeringsprogramma. Het meest wenselijke moment komt daarmee in grote lijnen overeen met het tijdstip waarop MO feitelijk aangeboden wordt. De geïnterviewde nieuwkomers verschillen in hun voorkeur voor het moment waarop MO zou moeten starten.

De deskundigen verbinden het juiste moment om te starten met MO aan de taalbagage van de nieuwkomer gezien de complexiteit van het vak. Dat betekent dat praktische onderwerpen al vroeg in het traject (in de eigen taal) aan de orde kunnen komen, zodat er later in het programma, wanneer meer Nederlands taalniveau is ontwikkeld, ruimte is voor verdieping.

Het aantal beschikbare uren

De meeste deelnemers krijgen tussen de tien en honderd uur MO aangeboden. De docenten vinden het aantal beschikbare uren voor midden en hoogopgeleiden over het algemeen voldoende, hoewel er weinig tijd is voor verdieping van de stof. Voor alfabetisanten en laagopgeleiden is het echter verre van voldoende. Door het lage taalniveau gaat het leerproces langzaam en kost het veel tijd om een onderwerp te behandelen. Docenten zijn dan ook van mening dat meer uur beschikbaar zou moeten zijn voor met name de niet- of laagopgeleiden. De beschikbare tijd voor NT2 voor deze groep binnen de inburgering is echter ook nauwelijks voldoende.

Volgens de deskundigen hangt het wenselijke aantal uur MO samen met het doel van MO, met het opleidingsniveau van de deelnemer en met de taal waarin het vak wordt aangeboden.

Lesmethoden

Met betrekking tot de gebruikte lesmethoden, wordt op de meeste ROC's gebruik gemaakt van verschillende methoden. Met name voor de alfabetisanten en laagopgeleiden wordt veelvuldig gewerkt met zelfontwikkeld materiaal door de ROC's. De midden- en hoogopgeleiden werken met name met EHBN. Een groot deel van de docenten is van mening dat de gebruikte methoden vooral voor de laag-, midden- en hoogopgeleiden (gedeeltelijk) aansluit op de geformuleerde eindtermen. De deskundigen geven aan dat de methoden EHBN en Denkend aan Holland geheel de 'need to know' eindtermen volgen.

Een groot deel van de docenten, maar ook de deskundigen, constateren knelpunten ten aanzien van de taligheid van de gebruikte methoden. Het beschikbare materiaal is voor de alfabetisanten en laagopgeleiden te moeilijk vanwege hun beperkte taalniveau.

Conclusie

De respondenten constateren de nodige knelpunten ten aanzien van de huidige vormgeving van MO - over het algemeen als aparte module in het Nederlands - maar zijn tegelijkertijd van mening dat het toch de meest wenselijk vorm is voor MO. Andere vormen gaan gepaard met hogere kosten en meer organisatie.

4 INHOUD VAN DE EINDTERMEN MO

4.1 Inleiding

In de discussies over MO staat vooral de inhoud centraal. Ten behoeve van de evaluatie zijn we in de enquête met docenten en de vraaggesprekken met nieuwkomers en deskundigen nader ingegaan op de inhoud van MO zoals die nu wordt gedoceerd op de ROC's. Hierbij is getoetst of de huidige 'need to know' eindtermen behandeld worden in de MO-lessen. Daarnaast is gekeken naar de aandacht voor normen en waarden, staatsinrichting¹ en geschiedenis, de huidige 'nice to know' eindtermen. Tevens is ingegaan op de ideeën van de verschillende respondenten ten aanzien van de meest wenselijke inhoud van de eindtermen.

In paragraaf 4.2 staat de aandacht voor de huidige eindtermen centraal. In paragraaf 4.3 komen de normen en waarden aan de orde. Paragraaf 4.4 beschrijft de aandacht voor geschiedenis en staatsinrichting. In paragraaf 4.5 wordt de wenselijke inhoud van MO volgens de respondenten beschreven. In paragraaf 4.6 volgen tenslotte de belangrijkste conclusies.

4.2 Huidige inhoud van MO op de ROC's

Om inzicht te krijgen in de huidige inhoud van MO op de verschillende ROC's, hebben we de docenten in de schriftelijke enquête de verschillende 'need to know' en 'nice to know' eindtermen voorgelegd en gevraagd of er aandacht aan wordt besteed. We hebben daarbij onderscheid gemaakt naar het aanbod aan laag- en hoogopgeleiden. Ook aan de geïnterviewde nieuwkomers hebben we gevraagd welke eindtermen zijn behandeld. We gaan eerst in op de antwoorden van de docenten en vervolgens op de antwoorden van de nieuwkomers.

Inhoud van MO volgens de docenten

In tabel 4.1 staat een overzicht met de eindtermen. De meest genoemde eindtermen zijn vetgedrukt en de minst genoemde eindtermen zijn cursief gedrukt.²

¹ Staatsinrichting wordt niet apart genoemd als eindterm. Het onderwerp kiesrecht is echter een 'need to know' eindterm. Deze eindterm maakt echter geen deel uit van de eindtermen die opgenomen zijn in de MO-profieltoets. Omdat er vanuit de Tweede Kamer geschiedenis en staatsinrichting steeds samen worden genoemd, staat hier staatsinrichting toch bij de 'nice to know' eindtermen.

² Als een eindterm volgens meer dan vijftig procent van de respondenten veel aandacht krijgt, wordt het vet weergegeven. Als een eindterm volgens meer dan 25 procent van de respondenten geen aandacht krijgt, wordt het cursief gedrukt.

Tabel 4.1 Aandacht voor de eindtermen volgens de docenten naar opleidingsniveau (%)

	Laag opgeleiden (N=52)			Hoog opgeleiden (N=57)		
	<i>Veel</i>	<i>Beetje</i>	<i>Geen</i>	<i>Veel</i>	<i>Beetje</i>	<i>Geen</i>
Juridische status/rechten en plichten	11,5	67,3	21,2	32,7	61,8	5,5
Identificatieplicht	21,2	61,5	17,3	36,8	56,1	7,0
<i>Sofi-nummer aanvragen</i>	<i>25,0</i>	<i>44,2</i>	<i>30,8</i>	<i>35,1</i>	<i>45,6</i>	<i>19,3</i>
Werk zoeken, werknemer zijn	43,1	43,1	13,7	67,9	28,6	3,6
Belangenorganisaties	11,5	67,3	21,2	31,6	54,4	14,0
Sociale zekerheid/bijstands-uitkering/bijzondere bijstand	42,3	46,2	11,5	61,4	35,1	3,5
Kinderbijslag	17,3	65,4	17,3	26,3	68,4	5,3
Rijksbelastingen/geldzaken/regionale belastingen en heffingen	25,0	61,5	13,5	45,6	50,9	3,5
Winkelen/rechten en plichten als consument	28,8	59,6	11,5	42,1	50,9	7,0
Verzekeringen	35,3	56,9	7,8	57,9	42,1	-
Bevolkingsregister/burgerlijke stand	23,1	61,5	15,4	33,3	57,9	8,8
Huis kopen/huren/rechten en plichten als huurder/huur-subsidie	44,2	48,1	7,7	62,5	37,5	-
Aansluiting nutsbedrijven/omgaan met gas, water en elektriciteit	40,4	51,9	7,7	50,0	44,6	5,4
<i>Buitenlandse diploma's</i>	<i>5,8</i>	<i>57,7</i>	<i>36,5</i>	<i>33,3</i>	<i>59,6</i>	<i>7,0</i>
Gezondheidsklachten, medische noodgevallen, medicijnen	63,5	36,5	-	59,6	40,4	-
Ziektekostenverzekering	42,3	51,9	5,8	52,6	43,9	3,5
Jeugdgezondheidszorg/gezinszorg	34,6	53,8	11,5	39,3	51,8	8,9
Onderwijssysteem, basisonderwijs	57,7	38,5	3,8	63,2	33,3	3,5
Voortgezet onderwijs/studiekosten	32,7	61,5	5,8	47,4	50,9	1,8
Onderwijs voor volwassenen	28,8	53,8	17,3	47,4	45,6	7,0
<i>Lokale zelforganisaties</i>	<i>16,1</i>	<i>50,0</i>	<i>33,9</i>	<i>11,5</i>	<i>51,9</i>	<i>36,5</i>
<i>Tolkencentrum</i>	<i>11,5</i>	<i>51,9</i>	<i>36,5</i>	<i>12,3</i>	<i>47,4</i>	<i>40,4</i>
Maatschappelijk werk	26,9	67,3	5,8	29,8	66,7	3,5
Juridische hulp/sociale en burgerraadslieden	21,2	61,5	17,3	22,8	71,9	5,3
Openbaar vervoer/verkeersregels/gebruik vervoermiddel	53,8	44,2	1,9	56,1	36,8	7,0
Veiligheidseisen, afval, gevaarlijke stoffen	28,8	59,6	11,5	36,8	59,6	3,5

Vervolg tabel 4.1

	Laag opgeleiden (N=52)			Hoog opgeleiden (N=57)		
	<i>Veel</i>	<i>Beetje</i>	<i>Geen</i>	<i>Veel</i>	<i>Beetje</i>	<i>Geen</i>
Kiesrecht	21,2	65,4	13,5	52,6	45,6	1,8
Omgangsregels	43,1	49,0	7,8	48,2	50,0	1,8
Contacten met officiële instellingen	21,2	57,7	21,2	36,8	50,9	12,3
Vrijwilligerswerk	26,9	69,2	3,8	33,3	61,4	5,3
Sociaal culturele activiteiten	23,1	67,3	9,6	19,3	73,7	7,0
<i>Minimabeleid</i>	9,6	59,6	30,8	15,8	57,9	26,3
Post	25,0	55,8	19,2	36,8	50,9	12,3
Geografie van Nederland	26,9	55,8	17,3	38,6	50,9	10,5
<i>Geschiedenis van Nederland</i>	5,8	61,5	32,7	21,1	61,4	17,5
Godsdienst	11,5	65,4	23,1	24,6	61,4	14,0
Gewoonten en gebruiken van Nederlanders	51,9	46,2	1,9	57,9	42,1	-
De eigen woonplaats	55,8	30,	13,5	49,1	42,1	8,8

Bron: enquête docenten.

Er is een duidelijk verschil in de aandacht voor bepaalde eindtermen tussen de laag- en hoogopgeleiden. De laagopgeleiden krijgen over het algemeen een kleiner aantal onderwerpen minder uitgebreid aangeboden. Aan hoogopgeleiden wordt op de meeste ROC's ook 'nice to know' onderwerpen gedoceerd. Voor het merendeel van de ROC's geldt zelfs dat er meer nadruk ligt op 'nice to know' eindtermen (zie onderwerpen als gewoonten en gebruiken van Nederlanders en informatie over de eigen woonplaats) dan op 'need to know' eindtermen (zie onderwerpen als lokale zelforganisaties en tolkencentrum). Het verschil in aanbod van eindtermen tussen laag- en hoogopgeleiden is een logisch gevolg van de knelpunten die de docenten en deskundigen in hoofdstuk 3 constateerden. Laagopgeleiden hebben over het algemeen meer moeite met de Nederlandse taal en een beperkter abstractievermogen dan hoogopgeleiden, waardoor het meer tijd kost om onderwerpen te behandelen. Hoogopgeleiden krijgen vooral meer informatie gericht op werk, werknemer zijn in Nederland en (vervolg) onderwijs, verzekeringen, sociale zekerheid en wonen dan laagopgeleiden.

Inhoud van MO volgens de nieuwkomers

Ook aan de nieuwkomers is gevraagd welke eindtermen behandeld zijn in de MO-lessen. Er is hen tevens gevraagd of zij de betreffende eindtermen belangrijk vinden. Het bleek voor een aantal nieuwkomers moeilijk om dergelijke vragen te beantwoorden. Taalvaardigheid speelt hierbij maar een beperkte rol, want ook in interviews afgenomen in de moedertaal stuitten de interviewers op dezelfde problemen. De categorie 'weet niet' is hierdoor relatief groot. In tabel 4.2 staat een overzicht. De onderwerpen die het meest behandeld zijn (meer dan 80%) staan vetgedrukt aangegeven. De onderwerpen die relatief minder vaak behandeld

zijn (minder dan 50%) staan cursief. Onderwerpen die door meer dan tachtig procent van de respondenten belangrijk worden gevonden staan ook vetgedrukt. Cursief staan de onderwerpen die door meer dan vijftien procent van de nieuwkomers niet belangrijk worden gevonden.

Tabel 4.2 Aandacht voor en belang van de eindtermen volgens de nieuwkomers (%)

	Onderwerp behandeld bij MO (N=35)			Onderwerp belangrijk (N=35)			
	<i>Ja</i>	<i>Nee</i>	<i>Weet niet</i>	<i>Belangrijk</i>	<i>Neutraal</i>	<i>Onbelangrijk</i>	<i>Weet niet</i>
Rechten en plichten behandeld	74,4	20,5	5,1	87,2	2,6	-	10,2
Identificatieplicht	71,8	28,2	-	79,5	2,6	10,3	7,6
Sofi-nummer aanvragen	79,5	17,9	2,6	82,1	-	7,7	10,2
Werk zoeken, werknemer zijn	87,2	11,4	2,9	82,1	7,7	5,1	5,1
<i>Belangenorganisaties</i>	46,2	25,6	28,2	51,3	5,1	5,1	38,5
Sociale zekerheid/ bijstandsuitkering/ bijzondere bijstand	74,4	12,8	12,8	76,9	5,1	5,1	12,9
Kinderbijslag	79,5	12,8	7,7	79,5	5,1	10,3	5,1
Rijksbelastingen/geldzak en/regionale belastingen en heffingen	79,5	17,9	2,6	84,6	7,7	-	7,7
Winkelen/rechten en plichten als consument	79,5	15,	5,1	56,4	15,4	20,5	7,7
Verzekeringen	89,7	10,3	-	84,6	7,7	2,6	5,1
Bevolkingsregister/burgerlijke stand	79,5	15,4	5,1	76,9	12,8	5,1	5,1
Huis kopen/ huren/ rechten en plichten als huurder/huur-subsidie	89,7	10,3	-	82,1	5,1	7,7	5,1
Aansluiting nutsbedrijven/omgaan met gas, water en elektriciteit	89,7	10,3	-	79,5	7,7	5,1	7,7
Buitenlandse diploma's	74,4	23,1	2,6				
Gezondheidsklachten, medische noodgevallen, medicijnen	89,7	10,3	-	89,7	5,1	-	5,1
Onderwijssysteem	84,6	12,8	2,6	87,2	10,3	-	2,6
<i>Lokale zelforganisaties</i>	46,2	38,5	15,4	25,6	17,9	30,8	25,7
Tolkencentrum	64,1	28,2	7,7	69,2	5,1	7,7	18,0
Maatschappelijk werk	74,4	7,7	17,9	71,8	7,7	2,6	18,0
Juridische hulp/ sociale en burgerraadsleden	64,1	28,2	7,7	79,5	5,1	5,1	10,3
Openbaar vervoer/ verkeersregels/gebruik vervoermiddel	89,7	7,7	2,6	76,9	12,8	5,1	5,1
Veiligheidseisen, afval, gevaarlijke stoffen	76,9	15,4	7,7	79,5	10,3	2,6	7,7
<i>Kiesrecht</i>	76,9	20,5	2,6	71,8	2,6	15,4	10,2
Omgangsregels	71,8	23,1	5,1	79,5	5,1	5,1	10,3

Vervolg tabel 4.2

	Onderwerp behandeld bij MO (N=35)			Onderwerp belangrijk (N=35)			
	Ja	Nee	Weet niet	Belangrijk	Neutraal	Onbelang- rijk	Weet niet
Contacten met officiële instellingen	79,5	15,4	5,1	87,2	7,7	-	5,1
<i>Vrijwilligerswerk</i>	74,4	20,5	5,1	53,8	12,8	17,9	15,5
<i>Sociaal culturele activiteiten</i>	64,1	33,3	2,6	51,3	17,9	15,4	15,4
Post	92,3	5,1	2,6	76,9	5,1	12,8	5,1
Geografie en geschiedenis van Nederland	74,4	20,5	5,1	74,4	10,3	5,1	10,3
Gewoonten en gebruiken	87,2	5,1	7,7	66,7	7,7	15,4	10,3
Eigen woonplaats	51,3	41,0	7,7	59,0	7,7	12,8	20,5
Scheiding kerk en staat	46,2	43,6	10,3	59,0	5,1	12,8	23,1
Gelijkheid man en vrouw	82,1	15,4	2,6	71,8	7,7	7,7	12,8
Vrijheid van godsdienst	71,8	23,1	5,1	76,9	7,7	10,3	5,1
Onafhankelijkheid rechterlijke macht	28,2	43,6	28,2	53,8	2,6	7,7	35,9
Vrijheid van meningsuiting	69,2	23,1	5,1	71,8	7,7	5,1	15,4
Staatsinrichting	92,3	5,1	2,6	89,7	-	7,7	2,6

Bron: interviews nieuwkomers.

In de meeste gevallen zijn in de MO-lessen van de geïnterviewde nieuwkomers alle ‘need to know’ en een groot deel van de ‘nice to know’ doelen behandeld. Veruit de meeste onderwerpen worden ook belangrijk gevonden door de nieuwkomers. Vooral de onderwerpen rechten en plichten, gezondheidszorg, werk zoeken en alles wat daarmee samenhangt, onderwijs, belastingen en verzekeringen worden zeer belangrijk gevonden. Het zijn onderwerpen waar de respondenten mee te maken hebben als ze pas in Nederland zijn. Bovendien is de organisatie en uitvoering van de betreffende instellingen vaak heel anders dan in het land van herkomst. Staatsinrichting is aan bijna alle nieuwkomers onderwezen. Ze vinden het een belangrijk vak. De door de nieuwkomers genoemde onderwerpen komen grotendeels overeen met de aandacht die de onderwerpen krijgen volgens de docenten.

Onderwerpen als lokale zelforganisaties, belangenorganisaties, sociaal-culturele activiteiten en vrijwilligerswerk worden veel minder belangrijk gevonden. De respondenten hebben nauwelijks een beeld van lokale zelforganisaties en belangenorganisaties. Vrijwilligerswerk vinden zij een weinig interessant onderwerp, omdat hun aandacht veeleer uitgaat naar betaald werk. Sociaal-culturele activiteiten vinden de respondenten meer iets voor de privé-sfeer en geen onderwerp dat op het ROC aan bod hoeft te komen.

Dat de meeste eindtermen belangrijk gevonden worden geldt niet voor alle onderwerpen die er onder vallen. Een onderwerp als verkeer en vervoer wordt verdeeld ontvangen. Informatie over verkeersregels, regels rond de aanschaf van auto’s, verzekeringen en dergelijke worden nuttig gevonden. Informatie over het openbaar vervoer vinden de meesten daarentegen over-

bodig. Bij een onderwerp als gezondheidszorg wordt algemene informatie zeer gewaardeerd. De informatie over zwangerschap vinden veel respondenten echter te weinig met henzelf te maken hebben.

Over het algemeen geldt dat bijna 75 procent van de geïnterviewde nieuwkomers van mening is dat de MO die ze hebben gekregen goed aansluit bij het dagelijks leven. Zeven procent is van mening dat het gedeeltelijk bruikbaar is. Er is veel nuttige informatie gegeven over waar informatie te vinden is en bij welke instantie iemand terecht kan. Tegelijkertijd geeft een deel van de respondenten aan dat de informatie vooral nuttig is aan het begin van het traject. Informatie over bijvoorbeeld werk en solliciteren blijft daarentegen nuttig gedurende het hele programma.

Het ROC is een belangrijke informatiebron voor de nieuwkomers. Ook de nieuwkomers die naar Nederland gekomen zijn voor gezinsvorming, geven aan dat ze blij zijn met de ontvangen informatie. Zij vragen in eerste instantie hun (Nederlandse) partner, familie of vrienden om informatie. Een aantal respondenten heeft gemerkt dat hun familie en vrienden vaak ook niet precies weten hoe een bepaalde regeling werkt of dat hun kennis verouderd is.

4.3 Normen en waarden

Een van de (politieke) discussies over de inhoud van MO betreft het doceren van normen en waarden. We hebben op verschillende manieren gekeken naar de wijze waarop ROC's aandacht aan dit onderwerp besteden, aangezien er geen eenduidige invulling van de begrippen is. In de eerste plaats hebben we gevraagd wat docenten aan waarden en normen behandelen in de klas. Dit was een open vraag, zodat het gaat om hun definitie van onderwijs in waarden en normen. Daarnaast hebben we belangrijke elementen uit de grondwet genomen en gevraagd of deze worden behandeld. Ook aan de nieuwkomers is gevraagd of waarden en normen behandeld zijn in de MO-lessen.

Normen en waarden volgens de docenten

Een ruime meerderheid van de docenten (87%) geeft aan dat waarden en normen aan bod komen in de lessen Maatschappijoriëntatie. De invulling van het onderwerp is echter verschillend. In tabel 4.3 staat een overzicht van de wijze waarop zij normen en waarden hebben ingevuld.

Tabel 4.3 Invulling waarden en normen in de MO-lessen volgens de docenten

	Absoluut	Percentage
Discussies over de wijze van omgaan met elkaar, wederzijds respect, aandacht voor elkaars mening	20	32,3
Discussies naar aanleiding van de actualiteit, kranten, nieuws	13	21,0
Gewoonten en gebruiken van Nederlanders	8	12,9
Bespreken van de waarden en normen die achter de eindtermen liggen, context bespreken	6	9,7
Bespreken gelijke rechten, positie homoseksuelen	4	6,5
Geschiedenis van de Nederlandse cultuur	2	3,2
Oefenen in het structureren van het denkproces	1	1,6
Geen antwoord	8	12,9
Totaal	62	100

Bron: enquête docenten.

Bijna een derde van de docenten behandelt waarden en normen door discussies te starten over onder meer de wijze waarop mensen omgaan met elkaar, het respecteren van verschillende meningen en discriminatie. Ruim een vijfde van de docenten geeft aan dat discussies over het onderwerp vanzelf ontstaan naar aanleiding van de actualiteit en de berichtgeving over islam, politiek en dergelijke. Cursisten komen met vragen, waarna er discussies ontstaan.

We hebben de docenten ook een aantal specifieke waarden en normen voorgelegd. Deze onderwerpen vallen in het huidige MO-onderwijs onder de ‘nice to know’ onderwerpen. Uit de enquête blijkt echter dat onderwerpen als *gelijkheid van man en vrouw*, *vrijheid van godsdienst en levensovertuiging* en *vrijheid van meningsuiting* in veruit de meeste MO-klassen worden behandeld. Opvallend is dat deze onderwerpen ook behandeld worden in de alfabetiseringsgroepen en groepen voor laagopgeleiden. De *scheiding van kerk en staat* en de *onafhankelijkheid van de rechterlijke macht* zijn daarentegen onderwerpen die vooral worden onderwezen aan de hogere niveaugroepen. De laatste twee onderwerpen worden door de docenten minder relevant geacht om te onderwijzen binnen de beperkte tijd die er staat voor MO dan de eerder genoemde onderwerpen.

Tabel 4.4 De aandacht voor een aantal specifieke waarden en normen per niveaugroep volgens de docenten (%)

	Alfa	Laag	Midden	Hoog
Scheiding kerk en staat	26,2	44,1	51,7	61,0
Gelijkheid van man en vrouw	85,7	89,8	87,9	98,0
Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging	78,6	91,5	87,9	92,2
Onafhankelijkheid van de rechterlijke macht	21,4	28,8	39,7	92,2
Vrijheid van meningsuiting	85,7	93,2	89,7	92,2
Totaal (N)	42	59	58	51

Bron: enquête docenten.

Twee derde van de docenten verwacht knelpunten indien MO meer richting waarden en normen zou gaan. In tabel 4.5 staat een overzicht met de meest genoemde knelpunten.

Tabel 4.5 Te verwachten knelpunten als waarden en normen belangrijker worden binnen MO volgens de docenten (N=38)

	Absoluut	Percentage
Tijdsinvestering	16	42,1
Hoe te toetsen	14	36,8
Welke waarden en normen	14	36,8
Het lesmateriaal	8	21,1
Wat wordt het doel van de lessen/eindtermen	6	15,8
Taalniveau van de nieuwkomers	4	10,5
Abstractieniveau van de nieuwkomers	4	10,5
Interesse van de deelnemers	2	5,3
Overig	4	10,5

Bron: enquête docenten.

Tijdsinvestering wordt als het belangrijkste knelpunt gezien. Waarden en normen zijn niet hapklaar aan te bieden. Het vraagt dus veel tijd om onderwerpen te behandelen en de waarden en normenaspecten te bespreken en bediscussiëren. Twee andere belangrijke knelpunten zijn de vragen welke waarden en normen onderwezen moeten worden en hoe dit moet worden getoetst. De vraag naar welke waarden en normen komt later in deze paragraaf aan de orde. Onder de categorie ‘overig’ vallen de opmerkingen dat waarden en normen thema overstijgend zijn en daardoor niet apart te doceren, dat het onderwerp waarden en normen vraagt om voorbeeldgedrag en dat de kans bestaat op heftige discussies in de klas.

Waarden en normen volgens de nieuwkomers

Volgens tweederde van de geïnterviewde nieuwkomers is er in de MO-lessen of NT2-lessen aandacht besteed aan waarden en normen. Bijna een vijfde van de respondenten weet het niet meer. Dit heeft mede te maken met het feit dat zij niet goed begrijpen wat moet worden verstaan onder waarden en normen. Een respondent geeft aan dat er in de les indirect veel over gesproken is, maar de woorden zijn nooit gevallen.

De nieuwkomers is tevens gevraagd op welke manier aandacht is besteed aan waarden en normen. Zij noemen hierbij vooral het leren van omgangsregels in Nederland en gesprekken over discriminatie, gelijke rechten van man en vrouw en democratie.

Waarden en normen volgens de deskundigen

In de huidige invulling van MO zijn waarden en normen geen expliciet onderwerp. Er is bij de samenstelling van de eindtermen vanuit gegaan dat waarden en normen in alle onderwerpen zijn terug te vinden.

De deskundigen verschillen enigszins van mening over het meer expliciet doceren van waarden en normen. De belangrijkste conclusie is dat waarden en normen niet op zichzelf staan, maar deel uitmaken van alle onderwerpen. Apart onderwijs in waarden en normen lijkt dan ook weinig zinvol. Belangrijk discussiepunt over onderwijs in waarden en normen is wat er onder verstaan moet worden. Er kan hierbij het volgende onderscheid gemaakt worden:

- *Een set van waarden en normen die aan het eind van het onderwijstraject gedeeld zou moeten worden.* Van dit punt is echter geen enkele respondent een voorstander. Wiens waarden en normen zouden onderwezen moeten worden? Er is niet een set van waarden en normen die door alle Nederlanders wordt gedeeld. Het zou paternalistisch zijn als de overheid wel een set zou bepalen. Bovendien raakt het aan het privé-domein van mensen. De vraag is dan ook of een docent zichzelf wel kan herkennen in de waarden en normen die gekozen worden.
- *De nieuwkomers moeten weten wat de heersende waarden en normen zijn in Nederland.* Hierbij zal het vooral gaan om de waarden en normen die gebaseerd zijn op de grondwet, zoals de gelijkheid tussen man en vrouw, het recht van vrije meningsuiting, het anti-discriminatiebeginsel. Ook kunnen de belangrijkste omgangsregels worden gegeven. De meeste deskundigen hebben geen bezwaar tegen deze opvatting, maar tekenen wel aan dat er goed over nagedacht moet worden hoe het wordt gepresenteerd. Uit de discussies in de politiek en media lijkt het vaak alsof alle waarden en normen van de verschillende nieuwkomers geheel verschillen van de Nederlandse waarden en normen. Een aantal deskundigen wijzen echter op het feit dat er in de praktijk vaak overeenkomsten zijn. Met de overeenkomsten zou gewerkt moeten worden, anders bestaat het risico dat mensen zich juist afkeren van de samenleving.
- *Alle onderwerpen hebben een waarden- en normenaspect.* Dit gaat ook om alle eindtermen. Als de eindtermen behandeld worden, wordt er als het goed is ook ingegaan op de achterliggende context, het waarom van een bepaalde voorziening. Door middel van discussie kan worden ingegaan op de verschillende aspecten van een onderwerp. Op deze wijze krijgt een nieuwkomer informatie over een bepaald onderwerp en kan zijn standpunt daarin bepalen. Dit is de opvatting die is gekozen bij de huidige eindtermen.

Het lijkt erop dat de politiek veel verwacht van het doceren van waarden en normen aan nieuwkomers. Indien er een keuze voor de eerste of tweede variant wordt gemaakt is het volgens de geïnterviewde deskundigen raadzaam om de volgende punten in het achterhoofd te houden:

- Waarden en normen gaan over gedrag. Onderwijs kan maar zeer beperkt sturen op gedrag. Waarden en normen bij MO (of in de NT2-les) zullen voornamelijk effect hebben op de kennis en vaardigheden en niet op houding of gedrag van mensen. (zie ook de Onderwijsraad, 2003)

- Met het inburgeringsprogramma worden alleen de nieuwkomers bereikt, niet hun partner in Nederland.
- Als er gekozen zou worden voor waarden en normen die mensen moeten overnemen, moet ook de inzet van ROC, gemeente en rijksoverheid veranderen. Zij hebben dan een voorbeeldfunctie (zie ook de Volkskrant, Zaterdag 22 november 2003).

4.4 Geschiedenis en staatsinrichting

Naast de roep om meer aandacht voor waarden en normen, is er vanuit de Tweede Kamer ook de behoefte aan meer geschiedenis en staatsinrichting in het MO-programma.

Geschiedenis en staatsinrichting volgens de docenten

We hebben de docenten daarom gevraagd aan welke onderdelen van de geschiedenis aandacht wordt besteed in de MO. Zoals ook al bleek in paragraaf 4.3 wordt er relatief weinig aandacht besteed aan geschiedenis, een ‘nice to know’ onderwerp. Als er al aandacht voor is, dan gaat het vooral om lessen aan de hoogopgeleiden. Staatsinrichting wordt daarentegen door de meeste docenten wel behandeld, mede omdat het onderwerp ‘kiesrecht’³ deel uitmaakt van de ‘need to know’ eindtermen. Alleen van de alfabetiseerders krijgt een minderheid les over staatsinrichting.

Tabel 4.6 De aandacht voor geschiedenis en staatsinrichting per niveaugroep volgens de docenten (%)

	Alfa	Laag	Midden	Hoog
De tweede wereldoorlog	16,7	18,6	35,5	43,1
Kolonisatie en dekolonisatie	14,3	22,0	32,8	41,2
Staatsinrichting	47,6	71,2	77,6	90,2
Totaal (N)	42	59	58	51

Bron: enquête docenten.

Tweederde van de docenten voorziet knelpunten als er in de MO-lessen meer aandacht aan geschiedenis moeten worden besteed. In tabel 4.6 staat een overzicht met de meest genoemde knelpunten.

³ Met betrekking tot deze eindterm moeten de nieuwkomers de volgende punten kennen en weten hoe ze hier informatie over kunnen krijgen. Nederland is een democratie met een parlementaire volksvertegenwoordiging die wetten maakt; de rechten van de bevolking zijn in de grondwet vastgesteld; Nederland is een koninkrijk met een koning of koningin die een voornamelijk ceremoniële rol heeft; er wordt geregeerd door het kabinet, bestaande uit ministers en een minister-president; elke vier jaar worden in principe verkiezingen gehouden voor het bestuur van het land, de provincie en de gemeente; er is in Nederland algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen van achttien jaar en ouder die Nederlands staatsburger zijn; buitenlanders die ten minste vijf jaar legaal in Nederland hebben gewoond mogen deel nemen aan gemeenteraadsverkiezingen; de gemeente wordt bestuurd door het College van burgemeester en wethouders en door de gemeenteraad; er is een meerpartijensysteem en de verschillende partijen hebben hun eigen ideeën en beginselen. Tot slot moeten de nieuwkomers weten hoe ze hun stem kunnen uitbrengen.

Tabel 4.7 Te verwachten knelpunten als geschiedenis belangrijker wordt binnen MO volgens de docenten (N=43)

	Absoluut	Percentage
Tijdinvestering	23	53,5
Moeilijk voor laag opgeleiden (ook voor Nederlanders)	15	34,9
Welke onderdelen van de geschiedenis	8	18,6
Wat is de meerwaarde van geschiedenis voor nieuwkomers	5	11,6
Motivatie/belangstelling van de nieuwkomers	4	9,3
Lesmateriaal	3	7,0
Taalniveau van de cursisten	3	7,0
Hoe te toetsen (veel taal vereist)	2	4,7
Alleen aandacht voor staatsinrichting is voldoende	1	2,3

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête docenten.

De docenten zien de tijd die ze zouden moeten besteden aan geschiedenis als belangrijkste knelpunt, vooral omdat niet duidelijk is welke onderwerpen behandeld zouden moeten worden. De vaderlandse geschiedenis? De tweede wereldoorlog? Daarnaast is voor het onderwijzen van geschiedenis veel taalvaardigheid vereist, iets waarover met name de laagopgeleiden in het inburgeringsjaar onvoldoende beschikken.

Geschiedenis en staatsinrichting volgens de nieuwkomers

De nieuwkomers is niet expliciet gevraagd wat zij vinden van de Nederlandse geschiedenis. Uit de gesprekken kwam naar voren dat zij geschiedenis op zich wel belangrijk vinden, maar 'het is niet noodzakelijk om je weg in Nederland te kunnen vinden'. Het heeft zeker geen prioriteit in het begin van het verblijf in Nederland. Het is meer iets dat een geïnteresseerde later op kan pakken. Praktische informatie over onderwerpen als werk, verzekering, onderwijs en belastingen wordt belangrijk gevonden.

Geschiedenis en staatsinrichting volgens de deskundigen

De deskundigen verschillen sterk van mening over de wenselijkheid om meer geschiedenis in het MO-programma op te nemen. Als gekeken wordt naar de huidige definitie van MO, dan heeft geschiedenis daarin niet direct een plaats. Kennis van de Nederlandse geschiedenis is niet noodzakelijk voor de zelfredzaamheid van de meeste nieuwkomers. Vaak hebben laagopgeleiden ook heel weinig kennis van de geschiedenis van hun eigen land.

Andere geïnterviewde deskundigen geven aan dat geschiedenis een belangrijker plaats zou kunnen krijgen, maar dan moet door de politiek eerst opnieuw de doelstelling van MO worden geherformuleerd. Het gaat dan niet zo zeer om een oriëntatie op de samenleving, maar meer om Nederlandkunde of maatschappijleer.

Als er wel meer geschiedenis gedoceerd zou moeten worden, spelen er de volgende vragen volgens de respondenten:

- *Welk deel van de geschiedenis moet behandeld worden en op welk niveau?* De meeste geïnterviewde deskundigen en docenten geven aan dat er een directe link moet zijn met de hedendaagse situatie van Nederland en de situatie van de nieuwkomer. Het zal dan vooral gaan om de tweede wereldoorlog, de migratiegeschiedenis en dergelijke.
- *Wanneer moet geschiedenis gedoceerd worden, tijdens de inburgering of op een later moment (bijvoorbeeld voor naturalisatie)?* De belangstelling van nieuwkomers voor het onderwerp zal toenemen als ze langer in Nederland zijn. Als ze pas in Nederland zijn is hun aandacht meer gericht op het leren van Nederlands en het vinden van werk.
- *Moet er gedifferentieerd worden naar opleidingsniveau?* Hogeropgeleiden zullen over het algemeen veel meer geïnteresseerd zijn in geschiedenis dan laagopgeleiden.

4.5 Meest wenselijke inhoud van MO

Zoals uit het voorgaande blijkt, zijn er verschillende invullingen van MO mogelijk. De verschillende respondenten is gevraagd wat zij de meest wenselijke inhoud vinden.

Meest wenselijke inhoud van MO volgens de docenten

De docenten is gevraagd de vijf belangrijkste onderwerpen voor MO te noemen en de vijf minst belangrijke. Hierbij is gevraagd onderscheid te maken tussen de laag- en hoogopgeleiden. In bijlage 4 staat een tabel met een overzicht van de antwoorden. De docenten laten een weinig homogeen beeld zien in de onderwerpen die zij het meest en het minst belangrijk vinden. Er zijn wel een paar overeenkomsten. Een meerderheid van de docenten vindt informatie over gezondheidszorg erg belangrijk, met name voor de laagopgeleiden. Verder wordt informatie over werk (met name voor de hoogopgeleiden), onderwijs, gewoonten en gebruiken van Nederlanders en omgangsregels relatief vaak genoemd.

Onbelangrijke onderwerpen vinden de docenten voor laagopgeleiden moeilijk te geven. Alleen het thema buitenlandse diploma's - want niet van toepassing voor deze groep - wordt vaak genoemd, evenals het thema geschiedenis. Voor hoogopgeleiden worden juist de heel praktische onderwerpen zoals openbaarvervoer, winkelen, geldzaken en post genoemd. Volgens de docenten vinden hoogopgeleiden zelf hun weg als het om deze onderwerpen gaat.

Een paar docenten hebben in de enquête aangegeven een andere invulling van MO voor te staan. Zo wordt er voorgesteld dat er veel meer per thema gewerkt zou moeten worden dan met de losse eindtermen zoals nu. Volgens een andere docent moet MO veel meer afgestemd worden op de individuele behoeften van nieuwkomers. Ook wordt er opgemerkt dat er nog

eens goed nagedacht moet worden over wat men met het vak wil. Het is de vraag of het huidige MO wel aansluit bij de behoefte van nieuwkomers.

Meest wenselijke inhoud van MO volgens de nieuwkomers

Ook de cursisten hebben geen eenduidig beeld van waar MO precies over zou moeten gaan. Er is weinig kritiek op het vak. Dat komt mede omdat de meeste nieuwkomers geen voorstelling van MO hadden voordat ze met de lessen begonnen. Uit de gesprekken blijkt dat er vooral behoefte is aan informatie over werk, over omgangsregels ‘hoe moet je je in Nederland gedragen om geen problemen te krijgen’, onderwijs en verzekeringen. Maar er is ook behoefte aan praktische informatie.

Meest wenselijke inhoud van MO volgens de deskundigen

De wensen ten aanzien van de invulling van MO verschillen tussen de deskundigen. Ze geven aan dat voordat er wijzigingen plaatsvinden in de eerste plaats de doelstelling van MO helder moet zijn, wat moet er bereikt worden met MO. Pas als dat duidelijk is kunnen keuzes over de inhoud gemaakt worden.

De meerderheid van de geïnterviewde deskundigen vindt dat MO vooral gericht moet blijven op de zelfredzaamheid, de huidige doelstelling. Nieuwkomers hebben volgens hen vooral behoefte aan praktische informatie.

Andere deskundigen geven aan met de huidige eindtermen onvoldoende uit de voeten te kunnen. Door de focus op de profieltoets worden ze nu te veel gedwongen zich te houden aan de eindtermen, terwijl die niet altijd aansluiten bij wat er in de les gebeurt. Zij zouden bijvoorbeeld liever meer aandacht aan burgerschapsvorming besteden of aan discussies waarin aandacht is voor cultuurverschillen en wederzijds respect en begrip.

4.6 Conclusies

De onderwerpen zoals vastgesteld bij de eindtermen worden op de meeste ROC's onderwezen. De midden- en hoogopgeleiden krijgen over het algemeen meer, en meer uitgebreide informatie over de eindtermen. In deze niveaugroepen is er ook aandacht voor de ‘nice to know’ eindtermen.

Uit de enquête onder de docenten blijkt dat in de meeste inburgeringscursussen aandacht is voor normen en waarden, met name als het gaat om de midden- en hoogopgeleiden. Het feit dat deze onderwerpen worden gedoceerd, betekent echter niet vanzelfsprekend een effect in gedrag en attitude. In het rapport van de Onderwijsraad over burgerschap wordt bijvoorbeeld

gesteld dat uit onderzoek blijkt dat burgerschapsvorming meetbaar effect heeft op kennis en vaardigheden. Het effect in gedrag en attitude komt echter minder duidelijk naar voren (Onderwijsraad, 2203, p. 48)

De docenten en deskundigen voorzien verschillende knelpunten als er meer aandacht aan waarden en normen besteed moet worden. Vooral als er in de politiek een keuze gemaakt zou worden voor het doceren van een set waarden en normen die de nieuwkomers zouden moeten aannemen, is de vraag welke waarden en normen dat zouden moeten zijn. Bovendien waarschuwen zij voor paternalisme. Ook zou er dan sprake moeten zijn van voorbeeldgedrag. Een ander knelpunt is het gebrek aan tijd binnen het inburgeringsprogramma. Tenslotte vraagt men zich af hoe waarden en normen getoetst zouden moeten worden. Gaat het om het toetsen van kennis of om het toetsen van gedrag?

Geschiedenis wordt maar in beperkte mate onderwezen. Dit heeft vooral te maken met de beschikbare tijd. Docenten, de meeste deskundigen en de nieuwkomers zijn van mening dat geschiedenis mogelijk wel interessant is, maar niet noodzakelijk om in te burgeren in Nederland. In het inburgeringsprogramma is geschiedenis daarom niet relevant, de beperkte tijd kan volgens hen beter aan andere onderwerpen worden besteed. Een ander knelpunt is de keuze voor onderdelen van geschiedenis die gedoceerd zouden moeten worden.

Staatsinrichting wordt op bijna alle ROC's behandeld. Alleen een minderheid van de alfabetiseringsgroepen krijgt staatsinrichting. Voor de overige niveaugroepen liggen deze percentages tussen de zeventig en negentig procent. Ten aanzien van staatsinrichting worden dan ook nauwelijks knelpunten geconstateerd.

Wat betreft de meest wenselijke inhoud van MO is de meerderheid van de respondenten voor eindtermen die gericht zijn op de zelfredzaamheid van nieuwkomers. De nadruk moet hierbij liggen op werk en onderwijs, gewoonten en gebruiken, gezondheidszorg en omgangsregels. Het zijn onderwerpen waar ook tijdens de lessen MO veel aandacht voor is. Daarnaast zijn onderwerpen als openbaar vervoer, winkelen, geldzaken en post voor midden- en hoogopgeleiden minder belangrijk. Dit zijn onderwerpen die in de lessen in de huidige vorm echter relatief veel aandacht krijgen.

5 PROFIELTOETS EN KSE-NIVEAU VAN DE EINDTERMEN

5.1 Inleiding

MO wordt in het inburgeringsprogramma afgesloten met de MO-profieltoets. Deze toets is in 1996 ontwikkeld door bureau ICE in opdracht van het Ministerie van OCW. De eindtermen, opgesteld door het CINOP en Forum, vormden de basis voor de toets. Aan de opzet van de MO-profieltoets werd een aantal voorwaarden gesteld. De toets moest digitaal afgenomen worden; zo min mogelijk talig zijn; en toegankelijk voor nieuwkomers met verschillende niveaus. Het doel van de toets is inzicht geven in de mate waarin een nieuwkomer zich redt in Nederland. De ‘need to know’ eindtermen die voor iedereen gelden, worden getoetst in de basistoets. Naast een aantal vast onderdelen, hebben nieuwkomers de mogelijkheid een aantal subonderdelen te kiezen die bij hun eigen profiel passen.

In paragraaf 5.2 worden de ervaringen van docenten, deelnemers en deskundigen beschreven omtrent de MO-profieltoets en omtrent het KSE-niveau van de eindtermen. In paragraaf 5.3 wordt de vraag gesteld of het gekozen KSE-niveau waarop de eindtermen beschreven en getoetst worden, haalbaar is voor alle deelnemers en of dit niveau recht doet aan de verschillende achtergronden van de deelnemers.

5.2 De MO-profieltoets

Docenten over de MO-profieltoets

De docenten is gevraagd naar de resultaten op de profieltoets. Volgens de docenten is de profieltoets voor alfabetisanten en laagopgeleiden moeilijk, zij scoren relatief laag op de toets. In tabel 5.1 staat een overzicht.

Volgens een meerderheid van de docenten die zicht hebben op de toetsresultaten haalt meer dan tachtig procent van de hoogopgeleiden voldoende resultaat. Voor laag- en middenopgeleiden liggen deze percentages iets lager. Volgens een meerderheid van de docenten haalt tenminste vijftig procent van hen de toets.

Tabel 5.1 Gemiddelde resultaten die worden behaald op de MO-profieltoets (%)¹

	Alfa	Laag	Midden	Hoog
Meer dan 80% van de deelnemers haalt voldoende resultaat	-	16,0	40,9	62,5
Tussen de 50 en 80% haalt voldoende resultaat	32,0	50,0	36,4	32,5
Tussen de 25 en 50% haalt voldoende resultaat	24,0	18,0	20,4	5
Minder dan 25 procent haalt voldoende resultaat	44,0	16,0	2,3	-
Totaal (N)	25	50	44	40

Bron: enquête onder de docenten.

Een deel van de deskundigen van de ROC's geven aan dat de toets niet ingezet wordt om de kennis van de nieuwkomers te toetsen, maar als afrekenmiddel voor de WIN. In het kader van de wet zijn zij verplicht om de nieuwkomers te toetsen. Een respondent geeft aan dat vanwege de eisen van de gemeente voor een zo hoog mogelijke score op de profieltoetsen, het MO-onderwijs meer op de toets is gericht dan op de wenselijke inhoud.

Aansluiting op de eindtermen

Het oordeel van de docenten over de aansluiting van de MO-profieltoets op de eindtermen is samengevat in tabel 5.2. Ruim een derde van de docenten (36%) is van mening dat de toets voor de alfabetisanten niet tot nauwelijks aansluit op de eindtermen. Voor de overige niveau-groepen geldt is circa 65 procent van de docenten van mening dat de MO-profieltoets voor deze doelgroepen gedeeltelijk of geheel aansluit op de eindtermen. Op sommige ROC's wordt de MO-profieltoets aangevuld met eigen leerstofafhankelijke toetsen die volgens hen beter aansluiten op de MO-lessen.

Tabel 5.2 Mate waarin de MO-profieltoets aansluit op de eindtermen volgens de docenten (%)

	Alfa	Laag	Midden	Hoog
Geheel	8,9	15,5	12,7	14,3
Gedeeltelijk	28,9	51,7	56,4	51,0
Nauwelijks	22,2	17,2	12,7	16,3
Niet	13,3	1,7	1,8	-
Geen mening	26,7	13,8	16,4	18,4
Totaal (N)	45	58	55	49

Bron: enquête onder de docenten.

¹ Een relatief groot deel van de docenten geeft aan geen zicht te hebben op de toetsresultaten. Het toetsen gebeurt door andere collega's op het ROC. De docenten die geen zicht hebben op de resultaten zijn niet in de tabel opgenomen. Wanneer dat wel was gebeurd, zouden de absolute aantallen van de docenten die antwoord hebben gegeven als volgt zijn. Met betrekking tot alfabetisanten N=45, met betrekking tot laagopgeleiden N=61, met betrekking tot middenopgeleiden N=58 en met betrekking tot hoogopgeleiden N=53.

Knelpunten met betrekking tot de profieltoets

Van de docenten geeft 58 procent aan dat er knelpunten zijn met betrekking tot de MO-profieltoets. Tabel 5.3 geeft een overzicht van de knelpunten die de docenten ervaren.

Tabel 5.3 Knelpunten met betrekking tot de MO-profieltoets volgens de docenten (N=16)

Knelpunten	Percentages
De vragen in de toets zijn dikwijls irrelevant	62,5
De toets is te moeilijk voor alfa's en laagopgeleiden door de taligheid	43,8
De digitale vorm van toetsen is drempelverhogend voor alfa's en laagopgeleiden	25,0
Er is geen differentiatie naar niveaugroep	18,8
De toets is te oppervlakkig voor midden- en hoogopgeleiden	18,8
De toets sluit niet aan op de lesmethoden	12,5
Een oefentoets ontbreekt	12,5
Overig	37,8

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête onder de docenten.

Het meest genoemde knelpunt zijn de irrelevante vragen die in de MO-profieltoets gesteld worden. Een voorbeeld is een vraag naar de hoogte van de boete bij de bibliotheek wanneer een boek niet op tijd wordt teruggebracht. Ook zijn de vragen niet altijd duidelijk en lijken zij willekeurig. Voor de alfabetisanten en laagopgeleiden geeft de toets de meeste problemen. Hoewel de toets zo min mogelijk talig is opgezet, maakt het Nederlands dat er alsnog in voorkomt de toets moeilijk voor deze doelgroepen. Hetzelfde geldt voor de digitale vorm waarmee de toets wordt afgenomen. Alfabetisanten en laagopgeleiden zijn dikwijls niet gewend om met een computer om te gaan. Computers worden over het algemeen pas ingezet vanaf NT2-niveau 2, een niveau dat alfabetisanten en laagopgeleiden doorgaans niet halen gedurende het inburgeringsprogramma. Voor de midden- en hoogopgeleiden is de toets daarentegen te makkelijk en te oppervlakkig. Het ontbreken van differentiatie in de MO-profieltoets wordt door de docenten dan ook genoemd als knelpunt.

Verbeterpunten

In overeenstemming met de genoemde knelpunten zijn de twee belangrijkste verbeterpunten die worden aangedragen: het versimpelen van de vraagstelling en de toets differentiëren naar niveaugroep. Zoals nu getoetst wordt, op één niveau, is de toets te moeilijk voor alfabetisanten en laagopgeleiden en te makkelijk voor met name de hoogopgeleiden. Tabel 5.4 geeft een overzicht van de verbeterpunten van de toets volgens de docenten.

Tabel 5.4 Verbeterpunten van de mo-profieltoets (N=41)

Verbeteringen	Absoluut	Percentage
Afneembaarheid verbeteren en vraagstelling versimpelen	16	39,0
De toets differentiëren naar niveau	13	31,7
Andere toetsvormen/werken met portfolios met competenties	6	14,6
De plaatjes/afbeeldingen verbeteren	5	12,2
Breder van opzet maken/meer eindtermen toetsen	5	12,2
Meer algemene vragen stellen en minder specifieke - en keuzevragen	5	12,2
Meer steuntalen	3	7,3
De toets actualiseren	2	4,9
Oefentoetsen invoeren	2	4,9
Pas toetsen na afsluiting van de lessen MO	2	4,9
Overig	2	4,9

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Bron: enquête onder de docenten.

Nieuwkomers over de MO-profieltoets

Van de geïnterviewde deelnemers heeft 95 procent de MO-profieltoets gedaan. De helft van hen heeft volgens eigen zeggen een goed tot zeer goed resultaat gehaald. Bijna een kwart (24%) heeft de toets voldoende tot ruim voldoende afgelegd. Acht procent van de deelnemers had onvoldoende resultaat.

Moelijkheidsgraad van de toets

Tabel 5.5 geeft een overzicht van het oordeel over de moeilijkheidsgraad van de MO-profieltoets volgens de geïnterviewde deelnemers. Bijna de helft van hen vond de toets makkelijk tot heel makkelijk. Zestien procent vond de toets moeilijk. De eerste groep bestaat vooral uit hoogopgeleiden en de tweede groep uit laagopgeleiden.

Tabel 5.5 Oordeel over de mo-profieltoets van de deelnemers

Oordeel	Laagopgeleiden		Hoogopgeleiden	
	Absoluut	Percentage	Absoluut	Percentage
Heel makkelijk	1	8,3	6	23,1
Makkelijk	3	25,0	10	38,5
Niet makkelijk en niet moeilijk	3	25,0	8	30,8
Moeilijk	5	41,7	2	7,7
Totaal (N)	12	100,0	26	100,0

Bron: vraaggesprekken met de nieuwkomers.

De deelnemers hebben een toelichting op hun oordeel over de toets gegeven. De toets was makkelijk omdat gewerkt werd met plaatjes waardoor de toets zelfs makkelijker was dan de lessen. Daarbij wisten de deelnemers veel vanuit de praktijk of hadden de docenten de deelnemers goed voorbereid op de toets. Een aantal deelnemers gaf aan dat de toets niet aansloot op de inhoud van de lessen en dat in de toets triviale en onduidelijke vragen werden gesteld.

Deskundigen over de MO-profieltoets

De scores op de MO-profieltoets zijn geen indicatie voor het rendement van MO volgens de deskundigen. Door de randvoorwaarden die aan de toets gesteld zijn, digitaal toetsen, niet talig en voor iedereen toegankelijk, is het een simpele toets geworden die niet meer toetst dan toetsbare feitjes en basale kennis. Het werkelijke rendement van MO, in hoeverre is iemand zelfredzaam en georiënteerd op de samenleving, wordt op basis van de huidige toets niet duidelijk. Eén respondent vermoedt dat het rendement van MO groter is dan op basis van de uitslagen van de MO-profieltoets verwacht mag worden. Dit vanwege de impliciete informatieoverdracht, waaronder ook de overdracht van waarden en normen en Nederlandse omgangsvormen, door de docent. Een andere respondent meent juist dat de resultaten van MO gering zijn omdat het vak weinig praktijkgericht is.

Aansluiting op de eindtermen

Volgens bureau ICE zijn de vragen van de MO-profieltoets gebaseerd op de eerste stap van handelingsaspecten die nieuwkomers moeten zetten om iets te regelen of bereiken in de maatschappij. Toch doet de toets in de huidige vorm weinig recht aan het vak MO volgens de deskundigen. Hij toetst alleen het topje van de ijsberg van de eindtermen in heel simpele vorm. Omdat er onvoldoende geld is om de toets ook in andere talen dan het Nederlands aan te bieden, is het ook haast onmogelijk dat de toets aansluit op de eindtermen. “De cursisten voelen zich niet serieus genomen omdat zij nauwelijks getoetst worden op hetgeen zij geleerd hebben in de les. Daarmee doet de toets in feite aan twee zaken te kort: aan het vak MO en aan de deelnemers.” verwoordt een respondent de visie van de deskundigen.

5.3 Het KSE-niveau van MO

Docenten over het KSE-niveau van MO

Het niveau waarop de eindtermen beschreven en getoetst worden, is KSE-niveau 2. Op de vraag of dit gekozen niveau haalbaar is voor de deelnemers geven de docenten aan dat het (zeer goed) haalbaar is voor hoogopgeleiden maar gedeeltelijk of moeilijk haalbaar voor alfabetisanten. Tabel 5.6 geeft een overzicht van de haalbaarheid van het gekozen KSE-niveau van de eindtermen.

Tabel 5.6 Haalbaarheid KSE-niveau eindtermen en toets voor de deelnemers (%)

	Alfa	Laag	Midden	Hoog
Zeer goed haalbaar	-	3,6	24,5	54,3
Redelijk haalbaar	2,2	17,9	49,0	37,0
Gedeeltelijk haalbaar	15,6	46,4	16,3	4,3
Nee, te moeilijk	75,6	28,6	4,1	-
Anders	6,7	3,6	6,1	4,3
Totaal	45	56	49	46

Bron: enquête onder de docenten.

Ruim vier vijfde van de docenten (82%) vindt dat door de beschrijving van de eindtermen op één niveau, geen recht gedaan wordt aan de verschillende achtergronden van de deelnemers. In tabel 5.7 staat een overzicht van de voorstellen die docenten doen om meer tegemoet te komen aan de verschillende achtergronden van de deelnemers. Het belangrijkste voorstel is om binnen de eindtermen te differentiëren naar KSE-niveau.

Tabel 5.7 Voorstellen om meer tegemoet te komen aan de verschillende achtergronden van de deelnemers (N=66)

	Absoluut	Percentage
Differentiëren naar KSE-niveau	52	78,6
Differentiëren naar onderwerp	40	60,6
Differentiëren naar lesmethoden	26	39,4
Meer talen aanbieden	1	1,4

Bron: enquête onder de docenten.

Meer antwoorden mogelijk. Percentering op aantal cases (som > 100).

Deskundigen over het KSE-niveau van MO

Ook de geïnterviewde deskundigen zijn over het algemeen van mening dat één niveau waarop de eindtermen beschreven en getoetst worden niet wenselijk is. Eén respondent verwoordt het als volgt. “Het huidige niveau is te moeilijk voor alfabetisanten en een belediging voor hoogopgeleiden. Met hoogopgeleiden kun je nu eenmaal dieper op de stof ingaan en onderwerpen meer analytisch benaderen. Wanneer er gedifferentieerd wordt naar niveau in de lesstof, moet ook de toets gedifferentieerd worden.”

De deskundigen vinden dat er meer verwacht kan worden van hoogopgeleiden. Ook thema's als geschiedenis en staatsinrichting kunnen in de toets voor hoogopgeleiden opgenomen worden. Op deze wijze wordt de toets uitdagender en een eer om te halen aldus een respondent. Een aantal deskundigen geeft aan dat de differentiatie van de toets af moet hangen van het doel van MO. Als de verblijfsvergunning gekoppeld wordt aan het behalen van de toets, is toetsen op één niveau wenselijk. Als alleen het doel is om de voortgang in het leerproces te meten, zou er naar niveau gedifferentieerd kunnen worden.

Twee respondenten vinden de situatie waarbij op één niveau gewerkt en getoetst wordt wel wenselijk. Het doel van MO is immers dat een nieuwkomer zelfstandig kan functioneren in de maatschappij. MO biedt daarvoor de basis. De geformuleerde eindtermen die nieuwkomers moeten kennen zodat zij niet in een achterstandssituatie raken, moeten voor iedere deelnemer daarom gelijk zijn. Alles wat daarbovenop komt, is de verantwoordelijkheid van de nieuwkomer zelf.

De deskundigen menen dat differentiatie in MO, ook toetstechnisch, haalbaar is. Hoogopgeleiden zouden bijvoorbeeld minder getoetst kunnen worden met behulp van afbeeldingen en meer met behulp van taal. Een andere optie is om competentiegericht, met behulp van portfolio's, te werken en te toetsen. Bovendien vindt niveaudifferentiatie in de praktijk al plaats op de ROC's. Eén respondent geeft aan dat er nu onvoldoende materiaal beschikbaar is voor alfabetisanten en laagopgeleiden om de lesstof gedifferentieerd genoeg aan te kunnen bieden.

5.4 Conclusie

De eindresultaten van de MO-profieltoets verschillen per niveaugroep. In het algemeen scoren de laag-, midden- maar vooral de hoogopgeleiden voldoende resultaat terwijl de toets voor de alfabetisanten te moeilijk is. De resultaten zijn volgens de respondenten echter geen indicatie voor het rendement van MO of voor de mate waarin een nieuwkomer zelfredzaam is. Dit komt door de simpele aard van de toets en door de wijze waarop hij wordt afgenomen.

In principe sluit de MO-profieltoets aan op de eindtermen. In het algemeen kan echter gesteld worden dat de toets weinig recht doet aan MO. Slechts een beperkt aantal eindtermen worden getoetst in zeer eenvoudige vorm. Hierdoor doet de toets zowel de deelnemers als het vak MO te kort.

De belangrijkste gesignaleerde knelpunten door de docenten met betrekking tot de profieltoets zijn de irrelevante vragen die in de toets voorkomen en het gebrek aan differentiatie naar niveaugroep. Voor de alfabetisanten en laagopgeleiden is de toets te moeilijk en voor de midden- en hoogopgeleiden juist te makkelijk. Het grootste deel van de geïnterviewde deelnemers gaf aan de toets makkelijk te vinden. De deelnemers schreven dit toe aan het beeldmateriaal waarmee in de toets gewerkt wordt en aan de goede voorbereiding door de docenten.

In overeenstemming met de gesignaleerde knelpunten noemen de docenten als belangrijkste verbeterpunt het versimpelen van de vraagstelling in de toets en het differentiëren van de toets naar niveaugroep.

Het KSE-niveau waarop de eindtermen beschreven en getoetst worden, KSE-niveau 2, is voor midden- maar vooral voor hoogopgeleiden redelijk tot goed haalbaar. Door de beperkte taalvaardigheid is het niveau echter te moeilijk voor laagopgeleiden en alfabetisanten. Daarmee wordt, door de beschrijving van de eindtermen op één niveau, geen recht gedaan aan de verschillende achtergronden van de deelnemers volgens de respondenten. Differentiëren naar met name KSE-niveau maar ook naar onderwerp en lesmethode zou wenselijk zijn. Dit is in het algemeen ook de mening van de deskundigen. Een tweede visie onder de deskundigen is echter dat het juist is dat het doel van MO op één niveau beschreven en getoetst wordt. Het gaat immers om basiskennis die iedereen moet beheersen.

6 CONCLUSIES

De opdracht voor dit onderzoek betreft een evaluatie van de eindtermen van het vak Maatschappijoriëntatie (MO). Hierbij staat centraal of de huidige eindtermen adequaat zijn, dat wil zeggen of de nieuwkomer door te voldoen aan de eindtermen voldoende kennis heeft verworven over de Nederlandse maatschappij en in staat is om deze kennis toe te passen. De discussies rond MO in het veld en in de politiek gaan echter verder dan deze invulling van MO en raken aan meer algemene discussies over integratie, waarden en normen en burgerschap. Door de voornemens van het kabinet om de eerste fase van de inburgering in het land van herkomst te laten plaatsvinden, waar naar verwachting bepaalde groepen nieuwkomers een MO- en NT2-toets moeten afleggen, heeft de discussie opnieuw een andere wending gekregen.

Het doel van MO in de huidige vorm is nieuwkomers praktische kennis bij te brengen over de Nederlandse samenleving waarmee zij zich zelfredzaam op kunnen stellen in de maatschappij. De eindtermen hebben daarom betrekking op informatie die minimaal noodzakelijk is om in Nederland te kunnen functioneren, gebruik te maken van rechten en voorzieningen, te voldoen aan plichten en zich te kunnen redden in het dagelijks leven. Het vak vormt dus een basis van waaruit nieuwkomers zelf verder kunnen werken aan hun inburgering. Bij het opstellen van de eindtermen is er onder meer voor gekozen de doelen handelingsgericht te formuleren en van MO geen vormend vak te maken.

In de huidige vorm van MO wordt gewerkt met ‘need to know’ en ‘nice to know’ eindtermen. De eindtermen die noodzakelijk worden geacht voor de zelfredzaamheid van nieuwkomers en een basis vormen voor een goede inburgering worden ‘need to know’ eindtermen genoemd. Deze thema’s betreffen verblijfsrechtelijke positie, werk en inkomen, sociale zekerheid, wonen, gezondheid, verkeer en vervoer, onderwijs, gezondheidszorg, verzekeringen, kiesrecht, vrije tijd, kinderen en belastingen. Naast deze verplichte thema’s wordt nog een aantal facultatieve eindtermen benoemd. Deze eindtermen worden omschreven als ‘nice to know’. Hierbij valt te denken aan geografie, geschiedenis van Nederland, gewoonten en gebruiken. Deze facultatieve eindtermen worden in meer of mindere mate door onderwijsinstellingen aangeboden afhankelijk van de beschikbare tijd en samenstelling van de doelgroep.

De vraag is of het onderscheid tussen ‘nice to know’ en ‘need to know’ bruikbaar en zinvol is. Uit de discussies in de politiek blijkt namelijk dat verschillende partijen de huidige inhoud van MO te individualistisch en te materialistisch vinden. Ze zouden graag zien dat een aantal ‘nice to know’ eindtermen onder het ‘need to know’ deel vallen. Het gaat daarbij vooral om normen en waarden, burgerschap en cultuur. Vanuit het kabinet klinkt de mening dat er meer

aandacht voor geschiedenis en staatsinrichting moet zijn. Deze vragen gaan echter verder dan alleen een verschuiving in eindtermen van ‘nice to know’ naar ‘need to know’, zij raken aan de doelstelling van het huidige MO.

In deze conclusie worden eerst de onderzoeksvragen gepresenteerd en beantwoord. Deze hebben vooral betrekking op de huidige praktijk waarin MO wordt aangeboden. Vervolgens wordt ingegaan op wat de consequenties voor vorm, inhoud en doel zijn wanneer er meer aandacht komt voor geschiedenis en staatsinrichting of burgerschap en waarden en normen.

De onderzoeksvragen

De centrale vraag luidt of de huidige eindtermen voor MO adequaat zijn, zodat de nieuwkomer zelfredzaam is na afloop van het inburgeringsprogramma. Om deze vraag zo goed mogelijk te beantwoorden, is gekeken naar:

- *de inhoud en aantal eindtermen*, met daarbij vooral de vraag of de scheiding tussen ‘need to know’ en ‘nice to know’ zinvol is, of onderwerpen van categorie moeten wisselen en of de eindtermen de nieuwkomer een oriëntatie op de samenleving verschaffen;
- *de vormgeving van MO en de profieltoets*, met name de taal waarin MO wordt gegeven, de methoden, het aantal beschikbare uren, moment waarop MO wordt gegeven;
- *het KSE-niveau van MO*, met de vraag of het huidige niveau wenselijk en haalbaar is.

De antwoorden zijn gebaseerd op literatuur over het onderwerp, een schriftelijke enquête onder MO-docenten, interviews met nieuwkomers die het inburgeringsprogramma hebben afgerond en interviews met deskundigen op het gebied van inburgering en MO.

Algemeen oordeel

Naar het oordeel van de docenten en deskundigen voldoet de inhoud van het vak MO in grote lijnen aan de doelstelling, inburgeraars voldoende zelfredzaam te maken. Hierbij past evenwel een belangrijke nuancering. Voor laagopgeleiden geldt namelijk dat de inhoud van MO goed aansluit bij hun behoeften. Door de wijze waarop MO georganiseerd is - het aantal beschikbare uren, het lesmateriaal, het feit dat MO meestal in het Nederlands wordt gegeven en de toets - wordt niet alle benodigde informatie gedoceerd. Dus door problemen van organisatorische aard komt de inhoudelijke doelstelling onder druk te staan. Voor hoogopgeleiden gelden deze organisatorische beperkingen in veel mindere mate. In de loop van de inburgeringscursus is hun Nederlands voldoende om het vak goed te kunnen volgen. Zij hebben echter behoefte aan meer verdieping van de onderwerpen. Zo bezien schiet ten aanzien van de laagopgeleiden vooral de vorm te kort, terwijl zich bij de hoogopgeleiden problemen met betrekking tot de inhoud voordoen. De nieuwkomers zijn overigens in grote mate tevreden met de huidige inhoud.

De inhoud en het aantal eindtermen

De eindtermen voldoen in belangrijke mate aan de behoefte van de nieuwkomers volgens zowel docenten, deskundigen als nieuwkomers. De nadruk moet volgens zowel de docenten als nieuwkomers vooral liggen op werk en inkomen, gezondheidszorg en onderwijs, allen ‘need to know’ onderwerpen. Hier aan bestaat volgens de respondenten de meeste behoefte. De ‘need to know’ eindtermen als zelforganisaties en belangenorganisaties worden door alle groepen minder relevant gevonden.

Docenten benadrukken verder nog het belang van gewoonten en gebruiken van Nederlanders, een ‘nice to know’ onderwerp. De nieuwkomers vinden informatie over verzekeringen, wonen en algemene rechten en plichten zeer belangrijk. ‘Need to know’ onderwerpen als vrijwilligerswerk, vrije tijd en sociaal culturele activiteiten vinden zij daarentegen weinig relevant. In hoofdstuk 4 staat gedetailleerde informatie over het oordeel van docenten en cursisten over de verschillende eindtermen.

De laagopgeleiden hebben bij de eindtermen vooral behoefte aan praktische informatie, de wijze waarop MO nu al in de praktijk vooral wordt gegeven. Hierbij doet zich overigens een verschil voor met de groep hoogopgeleiden. Deze nieuwkomers zijn namelijk over het algemeen goed in staat om zelf een deel van de informatie te vinden. De eindtermen winkelen, post, telefoon zijn voor hen nauwelijks nodig. In de MO-lessen zou dan meer aandacht besteed kunnen worden aan de achtergrond van onderwerpen, waarbij de ‘nice to know’ onderwerpen vanzelf aan de orde komen. De methoden en de profieltoets gaan echter toch vooral op de ‘need to know’ onderwerpen in, zodat daar op de ROC’s veel aandacht naar uitgaat.

Op zich vinden de meeste docenten en deskundigen het onderscheid tussen ‘need to know’ en ‘nice to know’ werkbaar. Voordeel van dit onderscheid is namelijk dat het aantal verplichte onderdelen enigszins beperkt blijft. Indien gewenst kunnen er niet verplichte onderdelen worden aangeboden. De keuze voor welke eindtermen worden behandeld in een les zou echter veel meer afgestemd moeten worden op de behoeften en al aanwezige kennis in een groep.

De vormgeving en de profieltoets

MO wordt in de meeste gevallen als apart vak gegeven. Dit is een combinatie van de meest haalbare en meest wenselijke vorm. Het wordt voornamelijk in het Nederlands gegeven, omdat het werken met tolken erg duur is en organisatorisch eigenlijk alleen haalbaar voor grotere taalgroepen. De keuze voor Nederlands als taal voor MO heeft vooral effect voor laagopgeleiden. Door de beperkte taalkennis kost het veel tijd om informatie over te dragen en kunnen onderwerpen in de beschikbare tijd voor MO slechts oppervlakkig behandeld worden. Het gebruikte taalniveau in de methoden is over het algemeen te moeilijk voor deze groep. De

methoden zijn maar in een beperkte aantal moedertalen beschikbaar. Hierdoor wordt doorgaans pas in de tweede helft van het inburgeringsprogramma met MO gestart. Voor hoogopgeleiden gelden deze knelpunten in veel beperktere mate. Toch is er ook voor hen de behoefte aan meer uren MO om dieper op de stof in te kunnen gaan.

Er is veel kritiek op de MO-profieltoets, geuit door zowel docenten, deskundigen als nieuwkomers. De toets is te moeilijk voor analfabeten en laagopgeleiden, maar te gemakkelijk voor midden- en hoogopgeleiden. Door de eisen die aan de toets zijn gesteld, zo min mogelijk ta- lig en digitaal, worden vooral eenvoudige feitjes gevraagd. De toets toetst hiermee in onvol- doende mate de zelfredzaamheid van deelnemers.

Het KSE-niveau van MO

Uit het onderzoek komt een grote behoefte aan differentiatie naar niveau naar voren. Het hui- dige niveau is voor laagopgeleiden nauwelijks haalbaar binnen het inburgeringsjaar. Voor hoogopgeleiden is het daarentegen te laag. De vraag of differentiatie naar niveau ook moet leiden naar toetsen op verschillend niveau is niet eenduidig te beantwoorden. Het doel van het toetsen is daarbij ook belangrijk.

Alternatieven voor het huidige MO

Bovenstaande heeft betrekking op MO waarbij de zelfredzaamheid van de nieuwkomer cen- traal staat. Vanuit de politiek is echter behoefte aan MO met een iets andere invulling. Het gaat daarbij enerzijds om MO waarbij burgerschap en participatie, waarden en normen cen- traal staan en anderzijds om MO waarbij geschiedenis en staatsinrichting een veel grotere plaats krijgen. MO gericht op deze invulling stelt andere eisen aan de vormgeving en toetsing. Hieronder volgt een overzicht waarbij aandacht wordt besteed aan de mogelijkheid en wense- lijkheid van.

I Geschiedenis en staatsinrichting

Uit het onderzoek blijkt dat staatsinrichting op de meeste ROC's deel uitmaakt van het vaste MO-programma. Het valt dan ook onder de 'need to know' eindtermen. Er wordt aandacht besteed aan de democratie, het koningshuis en de verschillende bestuursvormen. Geschiede- nis van Nederland - een 'nice to know' eindterm - maakt daarentegen nauwelijks deel uit van MO. De verschillende respondenten (docenten, nieuwkomers en deskundigen) zijn over het algemeen geen voorstander van de uitbreiding van MO met meer geschiedenis. De Neder- landse geschiedenis is interessant maar niet noodzakelijk om te functioneren in de Neder- landse maatschappij. Gezien de behoefte van nieuwkomers aan meer algemene en praktische informatie en de beperkte tijd die voor MO beschikbaar is - in de beginperiode in Nederland

staat het leren van Nederlands voorop - heeft geschiedenis geen prioriteit, met name als het gaat om laagopgeleiden. Het is volgens de respondenten veeleer een onderwerp dat mensen zichzelf eigen moeten maken, als ze er belangstelling voor hebben.

Bovenstaande neemt niet weg dat het mogelijk is om geschiedenis en staatsinrichting hoofddoel van MO te maken. Er moet dan wel rekening gehouden worden met de volgende punten.

Inhoud en aantal eindtermen

Met betrekking tot staatsinrichting is er nauwelijks discussie over de inhoud. De eindtermen zouden betrekking moeten hebben op de wijze waarop de democratie in Nederland vorm heeft gekregen, de parlementaire structuur, het koningshuis, kiesrecht, de grondwet. Deze onderwerpen maken reeds deel uit van MO en worden in veel gevallen ook behandeld in de lessen.

De inhoud van geschiedenis is daarentegen moeilijker te bepalen. Afhankelijk van de tijd die voor het vak beschikbaar is, moet er gekozen worden voor een afbakening van onderwerpen. De respondenten geven aan dat het zou moeten gaan om geschiedenis die relevant is voor een nieuwkomer om in Nederland te functioneren, bijvoorbeeld de Duitse bezetting, de recente migratiegeschiedenis en het kolonialisme. Het kan ook gaan om de geschiedenis die nodig is om het huidige Nederland te begrijpen, bijvoorbeeld de verzuiling of het ontstaan van de sociale zekerheid. Belangrijk is het aantal onderwerpen te beperken en hanteerbaar te houden voor de nieuwkomer.

Vormgeving

Uitbreiding van MO met geschiedenis vraagt om meer uren, daar het overbrengen van kennis met betrekking tot geschiedenis veel tijd kost. Geschiedenis en staatsinrichting kunnen het beste klassikaal in het Nederlands gegeven worden. Het gaat tenslotte om de vaderlandse geschiedenis. MO gericht op geschiedenis is dan ook geen vak wat aan het begin van een verblijf in Nederland gegeven zou moeten worden. Nieuwkomers zijn nog druk bezig met het vinden van hun weg in Nederland. Interesse voor geschiedenis en staatsinrichting ontstaat pas later. Er moet eerst enige kennis van de huidige maatschappij zijn, om geïnteresseerd te raken in het verleden. Het blijkt bijvoorbeeld dat de belangstelling voor staatsinrichting onder nieuwkomers nog beperkt is, omdat de nieuwkomers de eerste jaren dat zij in Nederland zijn geen stemrecht hebben. Het blijft daardoor een nog enigszins abstract onderwerp.

KSE-niveau en toetsing

Als nieuwkomers getoetst gaan worden op hun kennis van staatsinrichting en geschiedenis, kan aansluiting gezocht worden bij reeds bestaande niveaus bijvoorbeeld van het basisonderwijs of het vmbo. Voor het toetsen kan gebruik gemaakt worden van kennistoetsen.

Het opleidingsniveau van de nieuwkomers zal echter zeer bepalend zijn of een vak als geschiedenis haalbaar is. Analfabeten en laagopgeleiden weten doorgaans ook weinig van de geschiedenis van het land van herkomst. Ook onder Nederlanders zijn er veel mensen die nauwelijks kennis hebben van de eigen vaderlandse geschiedenis.

II MO gericht op burgerschap en participatie.

Vanuit het kabinet is er de behoefte om MO meer in te richten als een vormend vak. Het doel is de nieuwkomer uit te rusten met kennis en vaardigheden zodat die in staat is in de Nederlandse maatschappij te participeren en zich thuis te voelen met inachtneming van algemeen aanvaarde waarden en normen.

Bij de docenten en deskundigen in het onderzoek bestaat een tweedeling over de wenselijkheid van MO als een vak dat zich richt op burgerschapsvorming. De meerderheid geeft de voorkeur aan MO dat zich richt op de zelfredzaamheid van de nieuwkomer in de eerste fase van zijn verblijf, de huidige invulling van MO. Een deel van de respondenten is daarentegen van mening dat MO zich meer op de toekomst van de nieuwkomer in Nederland moet richten. Ze kunnen niet goed uit de voeten met het huidige MO, omdat er weinig samenhang is tussen de eindtermen en er geen aandacht is voor de achterliggende elementen. Met name voor hoogopgeleiden is MO daarom geen uitdaging.

In de discussie over waarden en normen die samenhangt met de burgerschapsdiscussie benadrukken de docenten en deskundigen dat MO daar maar een beperkte rol in kan spelen. MO kan nieuwkomers kennis laten maken met de algemeen geldende waarden en normen, iets wat op veel ROC's ook nu al gebeurt. Waarden en normen zitten immers impliciet in alle onderwerpen. Waarden en normen als apart vak heeft volgens de docenten en deskundigen weinig zin, het wordt dan een abstract vak. Bovendien is de vraag welke waarden en normen onderwezen moeten worden. Tevens moet bedacht worden dat onderwijs maar een beperkte invloed heeft op de attitude en het gedrag van mensen, met name als het om volwassenen gaat. Onderwijs beïnvloedt in de eerste plaats kennis en vaardigheden van mensen.

Als gekozen zou worden voor een MO gericht op burgerschap en participatie moet aan de volgende elementen aandacht worden besteed:

Inhoud en aantal eindtermen

MO dat meer gericht is op burgerschap en participatie vraagt om een aanpassing van de eindtermen. Het gaat dan niet om het verschuiven van 'nice to know' naar 'need to know' maar om het aanbrengen van meer samenhang tussen de onderwerpen en aandacht voor de context

en het waarom. Waar de huidige eindtermen handelingsgericht geformuleerd zijn ‘weten hoe bepaalde zaken functioneren’ gaat het bij deze vorm van MO veeleer om ‘weten waarom bepaalde zaken zo functioneren’.

Om MO met deze inhoud mogelijk te maken, zullen er duidelijke eindtermen opgesteld moeten worden, op de verschillende maatschappelijke terreinen, zoals werk, onderwijs, sociale zekerheid, relatie burgeroverheid, gezondheidszorg. Vanuit de eindtermen kunnen dan methoden worden opgesteld, waarbij onderscheid gemaakt dient te worden naar de niveaus. Voor laagopgeleiden moet de stof zo concreet mogelijk worden aangeboden. Voor hoogopgeleiden kan uitgegaan worden van een hoger abstractieniveau.

Vormgeving

MO wordt bij voorkeur in het Nederlands gegeven. Om volwaardig te kunnen participeren in de Nederlandse maatschappij is Nederlands noodzakelijk. Het geven van het vak in het Nederlands heeft wel consequenties voor het moment waarop het gegeven kan worden.

MO als vak dat bijdraagt aan burgerschap en participatie is gericht op de toekomst van mensen in Nederland. Migranten moeten dus al enige kennis en relatie hebben met Nederland om dit verder uit te bouwen. MO zal dus bij voorkeur aan het eind van de inburgering of als voorbereiding op naturalisatie aangeboden worden. Het tijdstip is ook afhankelijk van het niveau van de nieuwkomer. Laagopgeleiden zullen het benodigde NT2-niveau pas in een latere fase bereiken dan hoogopgeleiden. Dit betekent dat niet elke nieuwkomer op hetzelfde moment kan starten met MO.

Mogelijk kan aangesloten worden bij reeds bestaande methoden voor burgerschapsvorming of maatschappijleer in het mbo of middelbaar onderwijs. De methoden moeten dan wel aangepast worden aan het feit dat het gaat om volwassenen die gevormd zijn in het land van herkomst. Voor laag- en hoogopgeleiden zullen aparte methoden ontwikkeld moeten worden. De methode voor de laagopgeleiden zal zich dan op de basisstof richten op een concrete en eenvoudige wijze. Voor hoogopgeleiden is er de mogelijkheid voor meer abstracte stof.

KSE-niveau en toetsen

Zoals uit het voorgaande blijkt is differentiatie naar niveau zeer gewenst. Aan hoogopgeleiden kunnen hogere eisen worden gesteld dan aan laagopgeleiden. Ook zullen hoogopgeleiden meer interesse hebben in kennis en vaardigheden op het terrein van burgerschap. Op de arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden worden hogere eisen gesteld op het terrein van algemene en sociale vaardigheden dan voor on- of laaggeschoold werk. Bovendien mag verwacht worden dat hoogopgeleiden ook meer bagage hebben op het gebied van burgerschap door opge-

dane kennis en ervaringen in het land van herkomst. Er kan dus op een hoger niveau worden gestart dan voor laagopgeleiden.

Voor het toetsen kan niet worden volstaan met een kennistoets, ook de vaardigheden zouden getoetst moeten worden.

Keuze tussen de verschillende vormen van MO

Voordat een keuze voor een bepaalde vorm van MO gemaakt kan worden, moet de politiek helder voor ogen hebben, wat bereikt moet worden met een vak als MO. De keuze voor de nadruk op geschiedenis en staatsinrichting neemt de behoefte aan praktische informatie bij nieuwkomers niet weg. Hierin zal dus ook moeten worden voorzien. In het land van herkomst ter voorbereiding op de komst naar Nederland hebben nieuwkomers een andere informatiebehoefte dan eenmaal in Nederland aangekomen. Om het meeste rendement te behalen is het belangrijk aan te sluiten bij de fase waarin een nieuwkomer zich bevindt. De verschillende vormen van MO sluiten elkaar dan ook niet uit, maar kunnen aanvullend zijn. Hieronder staan een aantal aanbevelingen

Aanbevelingen

- Binnen de beschikbare tijd is er slechts ruimte om een beperkt aantal eindtermen te behandelen. De keuze voor de eindtermen moet zoveel mogelijk in het voordeel uitvallen voor de bevordering van de zelfstandigheid van de nieuwkomer. Dit betekent dat de eindtermen relevant moeten zijn voor het maatschappelijk functioneren van de nieuwkomer
- De differentiatie binnen de groep nieuwkomers verhoudt zich slecht tot de eenvormigheid van de huidige eindtermen. Dit is noch in het voordeel van de laag- als de hoogopgeleiden. Gepleit wordt daarom voor meer afstemming van de eindtermen en methoden op het niveau van de verschillende groepen.
- MO voor laagopgeleiden moet een laag abstractieniveau hebben. Een mogelijkheid is om de stof vooral te richten op de eigen woonomgeving. Door dicht bij huis te blijven, zal de betrokkenheid van de nieuwkomer groter zijn. Voor hoogopgeleiden kan het meer algemeen worden gehouden. Dit onderscheid is bruikbaar bij alle onderscheiden vormen van MO.
- De problematiek van de toets staat op zich. Er is veel kritiek op de huidige toets, hij zou geen recht doen aan de kennis en vaardigheden van de nieuwkomers. MO gericht op sociale redzaamheid en MO gericht op burgerschap en participatie vraagt om andere vormen van toetsen, dan de huidige toets. Niet alleen de kennis moet worden getoetst, maar ook de vaardigheden. Een mogelijkheid is meer competentiegericht te werken en te toetsen met de portfoliomethode.

BIJLAGE 1**Onderzoeksvragen en subvragen*****A. Inhoud van de eindtermen***

1. Zijn de eindtermen zodanig opgesteld dat de nieuwkomer een oriëntatie op de samenleving krijgt?
2. Uit welke hoofdonderdelen moet deze oriëntatie bestaan?
3. Is de scheiding van eindtermen in de categorieën 'need to know' en 'nice to know' zinvol en juist? Zijn de criteria waarop het onderscheid is gebaseerd scherp genoeg?
4. Welke onderwerpen zouden van categorie moeten wisselen?
5. Als de nieuwkomer aan de eindtermen voldoet is dan daadwerkelijk een eerste stap op weg naar integratie gezet?

6. Kan worden gesteld dat door aanpassingen aan de inhoud van de eindtermen nieuwkomers beter in staat zijn om te integreren?

B. Aantal eindtermen

7. Is het huidige aantal eindtermen voldoende om nieuwkomers een eerste stap op weg naar integratie te bieden?
8. Welke onderwerpen zouden aan de eindtermen moeten worden toegevoegd?
9. Welke onderwerpen zouden niet meer bij de eindtermen moeten worden opgenomen?

10. Kan worden gesteld dat door aanpassingen aan het aantal eindtermen nieuwkomers beter in staat zijn om te integreren?

C. Vormgeving van MO en de profieltoets en het moment van toetsen

11. Zijn de bestaande lesmaterialen adequaat om het onderwijs te verzorgen zodat de eindtermen behaald kunnen worden?
12. In welke taal moet MO gegeven worden? Wat zijn voor- en nadelen van verschillende instructietalen?
13. Moet MO apart of geïntegreerd in de NT2 lessen gegeven worden?
14. Op welk moment moet MO in het educatieprogramma gegeven worden?
15. Wat is het benodigde aantal uren voor MO voor de verschillende niveaugroepen?
16. Zouden sommige van de eindtermen niet individueel en op een andere wijze verkregen moeten worden?
17. Sluit de toets aan op de eindtermen?
18. Welk rendement wordt nu behaald en hoe zou dat verbeterd kunnen worden?

19. Zijn de docenten en cursisten tevreden over de inhoud van de lessen en over de MO-profieltoets? Wat zijn de knelpunten en wat zijn mogelijke verbeteringen?
20. Kan worden gesteld dat door aanpassingen aan de vormgeving van de lessen MO en de MO-profieltoets nieuwkomers beter in staat zijn om te integreren?

D. KSE-niveau van MO

21. Wordt door de beschrijving van eindtermen op één niveau recht gedaan aan de verschillende (opleidings-)achtergronden van nieuwkomers?
22. Is het gekozen niveau een haalbaar niveau voor nieuwkomers? Zo nee, welke categorieën nieuwkomers hebben in het bijzonder behoefte aan differentiatie in het niveau?
23. Kan worden gesteld dat door aanpassingen aan het KSE-niveau van MO nieuwkomers beter in staat zijn om te integreren?

Na de analyse van de vier dimensies wordt teruggekoppeld naar het primaire doel van MO en kunnen de volgende vragen beantwoord worden:

Aanbevelingen

24. Is het nodig op het doel van MO en daarmee de eindtermen te herformuleren? Zo ja, hoe moet het doel van MO dan luiden?
25. Wat zijn de gevolgen voor de toetsing en de inrichting van MO wanneer de eindtermen gewijzigd worden?

BIJLAGE 2*Interviews met de Nieuwkomers*

Op de volgende ROC's is gesproken met nieuwkomers:

- ROC van Amsterdam, Gooi en Eemland en omstreken, Amsterdam
- Rijn IJsselcollege, Arnhem
- ROC Utrecht, Nieuwegein
- Regio College Zaanstreek en Waterland, Zaanstad
- ROC Flevoland, Almere
- ROC Aventus, Apeldoorn

Interviews met deskundigen

De heer Ad Bakker, docent MO

De heer Douwe Brouwer, Regio College Zaanstreek en Waterland

Mevrouw Anne Kerkhoff, Cinop

Mevrouw Ineke de Korte, ROC Utrecht

Mevrouw Kroezen, ROC Aventus

Mevrouw Erna Lensink, VluchtelingenWerk Nederland

Mevrouw Fransje Luttjeboer, Rijn IJssel College

Mevrouw Lotte Neuhaus, ROC van Amsterdam

Mevrouw Irene Sijm, ROC Aventus

Mevrouw Anne Marie Speijers, Citogroep

Mevrouw Firiël Suijker, Forum

Mevrouw Franke Theunisse, ICE

Mevrouw Maria van der Vegt, Cinop

Mevrouw Kim van der Zouw, Sardes

BIJLAGE 3
Kenmerken van de geïnterviewde nieuwkomers
Tabel B3-3.1 Kenmerken van de geïnterviewde nieuwkomers (N=43)

	Geïnterviewde nieuwkomers (N=43)	
	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
<i>Geslacht</i>		
Man	18	41,9
Vrouw	23	53,5
Onbekend	2	4,7
<i>Leeftijd</i>		
18 t/m 30 jaar	27	62,8
31 t/m 40 jaar	11	25,6
> 40 jaar	3	7,0
Onbekend	2	4,7
Gemiddelde leeftijd	27 jaar	
Standaard deviatie	9,1 jaar	
<i>Herkomstland</i>		
Turkije	5	11,6
Marokko	4	9,3
Afghanistan	5	11,6
Irak	4	9,3
Sierra Leone	4	9,3
Soedan	3	7,0
Anders	16	37,2
Onbekend	2	4,7
<i>Reden van migratie</i>		
Gezinsvorming, -hereniging	21	48,8
Gevlucht	20	46,5
Onbekend	2	4,7
<i>Opleidingsniveau</i>		
Laagopgeleid	13	30,2
Hoogopgeleid	28	65,1
Onbekend	2	4,7

De herkomstlanden die in de tabel onder de categorie ‘anders’ vallen, komen allen éénmaal voor. Het gaat om de volgende landen. Iran, Libanon, Angola, Congo, Nigeria, Somalië, Tunesië, Armenië, Oekraïne, Polen, Indonesië, Thailand, Brazilië, Ecuador, Mexico en de Verenigde Staten.

BIJLAGE 4
Tabel B4-4.1 Overzicht van onderwerpen voor laag- en hoogopgeleiden volgens de docenten MO

Onderwerp	Laag opgeleiden Belangrijk (N=61)	Laag opgeleiden niet belangrijk	Hoog opgeleiden Belangrijk	Hoog opgeleiden niet belangrijk
Juridische status	6,6	8,2	8,5	5,1
Identificatieplicht	1,6	6,6	-	6,8
Sofi-nummer	1,6	3,3	1,7	6,8
Informatie over werk	31,1	1,6	54,2	1,7
Belangenorganisaties	4,9	14,8	5,1	15,3
Sociale zekerheid	14,8	3,3	13,6	5,1
Belastingen en geldzaken	9,8	11,5	11,9	10,2
Rechten en plichten als consument, winkelen	14,8	6,6	8,5	18,6
Verzekeringen	13,1	6,6	11,9	3,4
Burgerlijke stand	1,6	9,8	1,7	7,1
Wonen	26,2	11,5	16,9	1,7
Buitenlandse diploma's	1,6	34,4	23,7	3,4
Gezondheidszorg	63,9	3,3	35,6	1,7
(basis)Onderwijs	31,1	-	30,5	-
Voortgezet onderwijs	-	4,9	3,4	-
Volwassenenonderwijs	18,0	4,9	16,9	-
Tolkencentrum	1,6	1,6	-	11,9
Lokale zelforganisaties	-	8,2	1,7	13,6
Maatschappelijk werk	6,6	1,6	3,4	-
Juridische hulp	4,9	4,9	8,5	3,4
Vervoer en verkeer	13,1	8,2	-	27,1
Veiligheidseisen	3,3	1,6	3,4	6,8
Omgangsregels	18,0	-	16,9	3,4
Kiesrecht	-	4,9	3,4	1,7
Contacten met officiële instellingen	1,6	4,9	10,2	3,4
Vrijwilligerswerk	9,8	-	1,7	1,7
Post	-	11,5	-	27,1
Sociaal culturele activiteiten	4,9	-	10,2	5,1
Geografie van Nederland	1,6	6,6	1,7	5,1
Geschiedenis van Nederland	3,3	19,7	10,2	5,1
Godsdienst	-	9,8	1,7	10,2
Gewoonten en gebruiken	31,1	3,3	25,4	-
Eigen woonplaats	14,8	-	5,1	8,5
Allemaal/geen	3,3	31,1	3,4	1,7
Per individu	1,6	-	1,7	1,7
Participatie in Nederland	3,3	-	5,1	-
Meer per thema	1,6	-	1,7	1,7
Rechten en plichten in het algemeen	6,6	-	8,5	-
Sociale redzaamheid/sociale vaardigheden	11,5	-	16,9	-

Vervolg tabel B4-4.1

Onderwerp	Laag opgeleiden Belangrijk (N=61)	Laag opgeleiden niet belangrijk	Hoog opgeleiden Belangrijk	Hoog opgeleiden niet belangrijk
Voeding	1,6	-	-	-
Vrijheid van meningsuiting	1,6	-	-	-
Gelijkheid seksen	-	-	1,7	-
Waarden en normen	4,9	-	1,7	-
Opvoeding	11,5	-	8,5	-
Milieu	1,6	1,6	-	-
Politiek/democratie	3,3	9,8	10,2	-
Vrije tijdsbesteding	3,3	-	-	2,9
Geen antwoord/weet niet	9,7	3,3	5,1	16,7